

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

195383

Posebni odtis — Separatum

EMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SLOVENICA
RAZRED ZA ZGODOVINSKE IN DRUŽBENE VEDE
CLASSIS I: HISTORIA ET SOCIOLOGIA

BIBLIOTEKA KMETIJSKE DRUŽBE
ZA KRANJSKO (SLOVENIJO) 1820—1945

LA BIBLIOTHÈQUE DE LA SOCIÉTÉ D'AGRICULTURE POUR
LA CARNIOLE (POUR LA SLOVÉNIE) 1820—1945

MELITTA PIVEC-STELE

RAZPRAVE — DISSERTATIONES

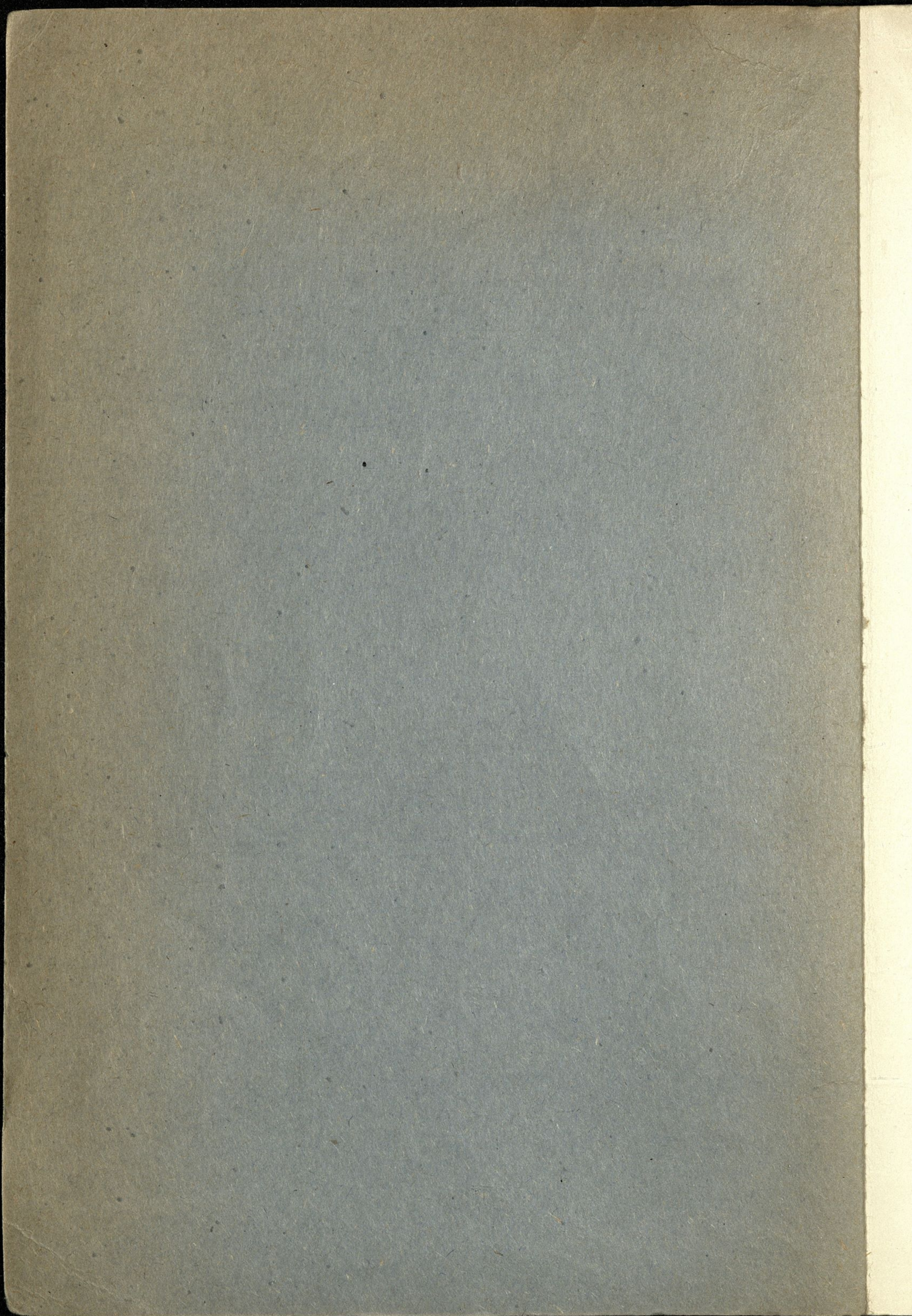
V

HAUPTMANNOV ZBORNIK

LJUBLJANA

1966

7a NUK

aktor

**BIBLIOTEKA KMETIJSKE DRUŽBE
ZA KRANJSKO (SLOVENIJO) 1820—1945**

LA BIBLIOTHÈQUE DE LA SOCIÉTÉ D'AGRICULTURE POUR
LA CARNIOLE (POUR LA SLOVÉNIE) 1820—1945

MELITTA PIVEC-STELÈ

195383

195383

D 559/1966

Der autorice 27.7.66

Prva kmetijska družba za Kranjsko (K. k. Gesellschaft des Ackerbaues und nützlicher Künste im Herzogthume Krain) je bila ustanovljena 1767 ter je prenehala 1787. Šele 1814, po koncu Napoleonovih vojn, je bila osnovana *druga kmetijska družba za Kranjsko* (K. k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Laibach), ki pa je vedno navedla kot letnico ustanovitve 1767 (včasih celo 1693, leto ustanovitve Akademije operozov) in s tem hotela poudariti, da onih 27 let med 1787 in 1814 ni pretrgalo kontinuitete društva. In kakor Academia operosorum in stara kmetijska družba, tako je tudi nova kmetijska družba polagala važnost na ustanovitev *strokovne biblioteke*. Ker pa je bila biblioteka starejše kmetijske družbe izročena Licealni biblioteki, je morala osnovati svojo biblioteko čisto na novo. V našem orisu bo govora samo o biblioteki mlajše kmetijske družbe, o družbi sami le toliko, kolikor je potrebno za razumevanje nastanka in razvoja njene biblioteke.¹

Publikacije, ki so izšle o priliki pomembnih obletnic KD, omenjajo vse, poleg družbinih akcij in publikacij, tudi družbino biblioteko, tako že prvi zgodovinski pregled delovanja KD, ki ga je podal Hermann Schanda, *Vorerinnerungen (Annalen 1822/1823)*. Sledi s tremi publikacijami Janez Bleiweis: *Historische Skizze der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft (1854)*; *Zgodovina c. kr. kranjske kmetijske družbe ... (1855)*; in dvojezična *Historische Skizze der Hauptmomente der Wirksamkeit der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft in Krain ... — Zgodovinske črtice delovanja c. kr. kmetijske družbe na Kranjskem ... (1867)*. Dvojezično je tudi izšlo: *Die Jubelfeier der krainischen k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft am 24. Oct. 1867 ... — Stoletnica c. kr. kranjske kmetijske družbe ... 24. okt. 1867 ... (1868)*. Po daljšem pre-

¹ Uporabljene kratice:

DAS — Drž. arhiv Slovenije

GMS — Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo

KD — Kmetijska družba

LB — Licealna biblioteka

LZ — Laibacher Zeitung

MK — Muzejska knjižnica

NUK — Narodna in univerzitetna knjižnica

SAZU — Slovenska akademija znanosti in umetnosti

sledku zaključiti to serijo Rado Lah: Stošestdesetletnica Kmetijske družbe (Veliki koledar Kmetijske Matice 1926). Vendar vsi ti pregledi biblioteko le kratko omenjajo.

Več prostora zavzemajo podatki o biblioteki v *periodikah* KD. *Annalen* (1822/49), *Mittheilungen* (1858/69), *Naznaniila* (1870/82) in administrativna poročila nudijo bogato gradivo. Ko se pa z l. 1883 spremeni značaj KD in postane iz dotlej znanstvenega na razmeroma ozek krog omejenega društva množična, praktično usmerjena organizacija, nekako usahne zanimanje za biblioteko. Kmetovalec (1883/1944) omenja družbine publikacije, prinaša ocene domačih in inozemskih strokovnih knjig, o družbeni biblioteki pa nima nič.

Od *arhiva* KD hrani DAS ok. 80 fasciklov pod naslovom: Arhiv kranjske kmetijske družbe v Ljubljani. Med njimi vsebujejo nekateri (B₁, B₂, B₃, S₁₀ B, D₄, K₂, P₁₃) precej računov tiskarjev, knjigovezov in knjigarnarjev, ki dovoljujejo sicer nepopolen vpogled v to, kaj je KD dala tiskati in vezati in katere knjige in revije je kupila. Fascikli obsegajo tudi del korespondence članov, ki so knjige KD naročili, in naročnikov sploh ter častnih in dopisujočih članov KD (ki pojasnjuje, kako je marsikatera knjiga, ki na prvi pogled preseneča, prišla v biblioteko KD). Čeprav je odbor KD večino arhivalnega gradiva porabil za svoje periodične publikacije, so tu vendar podatki, katerih — verjetno tudi hoté — niso objavili.

Pravno podlago za *ustanovitev* strokovne biblioteke so dala *pravila* (Statuten) KD, na katerih so delali od 1814 in ki so prvič izšla 1820. Med sredstvi za izpopolnitev naloge KD, pospeševanja kmetijstva v vseh panogah, navaja čl. 3 c nabavo in posredovanje boljšega starejšega in novejšega kmetijskega slovstva, med pravicami članov pa čl. 17 c pravico uporabe biblioteke ter zbirke modelov in strojev družbe. Čl. 27 c še dodaja, da ima tajnik KD nadzorstvo nad arhivom, biblioteko in zbirkami. Te določbe se ponavljajo — z majhnimi jezikovnimi spremembami — v vseh poznejših izdajah pravil.²

V prvi dvojezični izdaji (Statuten — Postave) 1849 navaja čl. 2 k, da KD »zbira kmetijske bukve in kmetijsko orodje«, čl. 7 pa pravico članov »se poslužiti družbine bukvarnice in predpodob in mašin družbe«. Podobno se glasita člena v dvojezični izdaji (Statuten — Postave) 1854. V tudi dvojezični izdaji (Statuten — Pravila) 1876 se glasi čl. 3 d, da zbira KD kmetijske knjige in spise, modele itd. za razširitev knjižnice in muzeja, čl. 10, 3 pa pravi, da sme član KD rabiti knjižnico, muzej in druge družbine pomočke. Tudi pravila (Statuten) 1888 navajajo v čl. 2 d ustanovitev in razširitev strokovne biblioteke (»Fachbibliothek«) ter kmetijskega muzeja, v čl. 7 d pa pravico članov na uporabo biblioteke in zbirk KD. Še poznejše izdaje pravil — 1889, 1893,

² Dozdaj evidentirane izdaje pravil KD so uvrščene v seznam publikacij KD.

1899, 1907, 1912 – ponavljajo vse iste člene; zadnja pa rabi izraz »hraniti in množiti strokovno knjižnico«.

Ko so bila pravila potrjena (8. apr. 1820), se je odbor KD 20. nov. 1821 konstituiral, s predsednikom Jan. Nep. Buzetom na čelu. Na prvem splošnem zborovanju v maju 1822 so položili *temelj svoje strokovne biblioteke*. Votirali so za nakup prvega fonda 300 goldinarjev, sklenili kupiti več izvodov razprav štajerske, nižjeavstrijske in moravsko-šlezijske KD in dopolniti dela stare KD v Licealni biblioteki. Zato so prosili Matijo Kallisterja, bibliotekarja LB, naj sestavi seznam ekonomskih knjig v LB, posebno onih, ki so bile last bivše KD in potrebujejo dopolnilo, obenem naj pa napravi načrt za prevzem biblioteke predsednika KD J. N. Buzeta, ker jo hoče prepustiti za javno uporabo.³

M. Kallister je 11. VI. 1822 odgovoril, da seznama knjig bivše KD ne more predložiti, ker so knjige LB postavljene v skupnih dvoranah in ni zaznamovano, odkod so prišle v LB. Kolikor Buzetove biblioteke ne prevzame Muzej, bo le-ta najbolj dostopna za občinstvo, če se združi z LB.⁴ Po tem negativnem odgovoru je KD na drugem zborovanju v novembru 1822 sklenila naprositi gubernij, da naroči M. Kallisterju, naj napravi zaželeno predlogo.⁵ Prošnjo za gubernij so poslali 27. XI. 1822.⁶ Med čakanjem na odgovor pa so že večkrat vprašali za svet Jožefa Veita, profesorja za kmetijstvo na liceju, in Franca Hladnika, profesorja na gimnaziji, katere knjige naj kupijo. Končno je 23. VI. 1823 izšel odlok gubernija o knjigah, ki so v LB in bi naj bile last stare KD in o prevzemu Buzetove biblioteke za KD ali Muzej.⁷ Kako je prišla biblioteka KD v LB, se ne da natančno ugotoviti in zato se ne more vrniti. Člani KD si te knjige lahko izposojajo proti jamstvu KD na dom, kakor profesorji, razen če so luksuzna dela (»Prachtwerke«). Za Buzetovo biblioteko pa je najbolje, če se postavi v lokalu KD. (Dejansko je nekaj njenih knjig v biblioteki KD, ne more pa se ugotoviti, ali je prišla tja kot celota.)

Očividno si je odbor KD zamislil *pridobitev biblioteke stare KD* kot osnovo svoje strokovne biblioteke. Ta prvi poskus ni uspel, po nekaj letih pa se je akcija ponovila in sicer ko je grof Franc Hohenwarth postal predsednik KD. Hohenwarth je 10. X. 1828 pisal energično pismo bibliotekarju Kallisterju: Izrečna volja cesarja (»der bestimmt ausgesprochene Wille S. M.«) je, da vrne LB knjige, ki so bile last bivše KD. Samo radi popustljivosti prejšnjega predsednika KD se to še ni zgodilo. Zato naj pošlje katalog te biblioteke, drugače bo treba iskati drugo pot. Res je napravila KD novo prošnjo na gubernij

³ Annalen 1822/23, 39, 41.

⁴ DAS, B₁.

⁵ Annalen 1822/23, 46.

⁶ DAS, B₁.

⁷ DAS, B₂.

8. I. 1834, naj, po volji cesarja, vrne LB last bivše KD. 11. IX. 1834 pa je gubernij odgovoril: KD ne more dokazati, katere knjige so bile last bivše KD, zato jih ni mogoče vrniti; lahko pa dobi KD za Muzej modele ladij.⁸ S tem je bilo definitivno pokopano upanje na pridobitev biblioteke stare KD. Pripomniti moramo, da motivacija odklonitve ni bila prazen izgovor. LB, sedaj Narodna in univerzitetna knjižnica, res nima seznama biblioteke stare KD, medtem ko ima take sezname za biblioteke iz Stične, Bistre itd., ki jih je v istih letih prejela. Odprto ostane vprašanje, ali so te knjige imele vse ekslibris stare KD, ker s tem bi se dale identificirati. Na vsak način je zmagala administracija nad cesarjem.

Franc *Hohenwarth* pa se je lotil še druge akcije v korist biblioteke KD. 23. X. 1827 je ponudil KD *ekonomski oddelek svoje biblioteke v začasno uporabo* in priključil seznam: 468 del 8°, 46 del 4°, 22 del 6°, skupaj 536 del. KD je ponudbo sprejela in 17. V. 1828 *Hohenwartha* vprašala, kako se naj prepuščena biblioteka postavi in kakšni naj bodo pogoji za izposojevanje, in *Hohenwarth* je dal 22. V. zaprosena navodila.⁹ Načrt za postavljanje knjig in pogoje za izposojevanje so objavili *Annalen* 1828/1, 27-28, 1828/2, 5, in seznam *Hohenwarthove* biblioteke 1828/1, 52-94.

Načrt za postavljanje knjig, po takratnem običaju seveda po strokah, je obsegal 12 oddelkov: kmetijstvo, kmetijski časopisi, kmetijski učbeniki, poljedelstvo in travništvo, vinogradništvo, sadjarstvo, gozdarstvo, čebelarstvo in svilarstvo, kmetijske obrti, kmetijski spisi mešane vsebine, razno, rokopisi. Poseben oddelek je bil določen za stroje, orodje in modele.

Pogoji za izposojevanje knjig iz *Hohenwarthove* biblioteke so bili naslednji: a) izposojevalec potrdi z lastnoročnim podpisom prejem izposojene knjige; b) po 4 tednih mora knjigo nepoškodovano vrniti ali prositi za podaljšanje; c) za poškodovane ali izgubljene knjige mora dati nadomestilo, ki ga določi odbor KD; d) knjige se izposojajo in vračajo lahko vsako soboto od 11. do 12. ure v društvenih prostorih. Za svojo dobo je bil ta izposojevalni red kar dober, pozneje pa so se le pokazale pomanjkljivosti.

V *Annalen* za 1822/23, ki so pa izšli šele 1830, je *Hohenwarth* v uvodu podčrtal, da je na Kranjskem novejša gospodarska literatura skoraj nepoznana, ker vsled vojn in okupacije ni ostalo sredstev za take nakupe. Obenem je opravičil, da isto leto — 1830 — že izidejo tudi *Annalen* za 1828, čeprav vmesnih letnikov še ni, ker so hoteli članom KD sporočiti, da je zdaj že postavljena obsežna gospodarska biblioteka, ki je njim na razpolago. Konča s prošnjo, da bi člani biblioteko pridno uporabljali.¹⁰

⁸ DAS, B₁.

⁹ DAS, B₁.

¹⁰ *Annalen* 1822/23, IV-VI.

Hohenwarthova biblioteka je ostala v KD do 1837: 3. VI. je poslal Hohenwarth KD dopis, da bo vzel svojo biblioteko nazaj; KD naj določi nekoga (»ein Individuum«), ki bo knjige po tiskanem katalogu vrnil. 5. VI. je KD že odgovorila, da je J. Gandini določen za predajo biblioteke, ki se je potem opravila 7. in 8. VI.¹¹ Poznejša usoda Hohenwarthove biblioteke pa nam dozdej ni znana.

Poskus restitucije biblioteke stare KD in začasno posojena Hohenwarthova biblioteka sta pa bili le epizodi v razvoju biblioteke KD. Brez ozira nanju se je takoj od začetka *biblioteka množila na običajne tri načine* (po nakupih, po zamenjavah, po darovih) in po lastnih publikacijah KD. Ker je biblioteka KD najstarejša slovenska strokovna biblioteka — pa danes, žal, raztrgana — je vredna, da se poskusi njena rekonstrukcija.

Rekonstrukcija biblioteke KD bi bila najlažja na podlagi njenih katalogov — a tu je boleča točka: obstajali so, pa jih ni več. Imela je inventarni, abecedni avtorski in stvarni katalog. Prvi se je izgubil 1930 (omenjeno v: Naše knjižnice, GMS 13 (1932, 90), pa tudi druga dva sta izginila. Ohranjen je samo *katalog* za prvih 20 let obstoja biblioteke, objavljen v *Annalen* za 1842, 42-75. Razdeljen je po strokah, pa tudi po jezikih. Oddelkov — prav pestrih — je 25: anali in žurnali, medicina, knjigovodstvo (kmetijsko in drugo), kemija, gozdarstvo, geografija, zgodovina, statistika, topografija, zakoniki, politika in sorodno, obrt, industrija in tehnologija, gramatika, leksikoni in leposlovje, koledarji, kmetijstvo (seveda največja skupina, 115 številčk), matematika in geometrija, prirodopis, statuti, personalije, botanika, fizika, veterina, slovenske knjige (»Werke in krainischer Sprache«, 10 številčk), latinske, italijanske, francoske itd. (56 števil.), skupaj 484 številčk.

Pri tem pomankanju katalogov hočemo poskusiti rekonstrukcijo knjižnega fonda po že omenjenih štirih skupinah, ki so ga sestavljale. Začeli pa bomo z *lastnimi publikacijami KD*, čeprav je to številčno najmanjša skupina. Te publikacije — danes sicer niso več vse ohranjene — je namreč biblioteka gotovo imela, obenem je pa ta skupina izredno važna in bo zato najbolj izčrpno obdelana. Navedli bomo, v kronološkem redu, najprej periodika — revije, koledarje, knjižne zbirke, administrativne spise — potem posamezne knjige in brošure.

a) Revije:

Annalen der k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Laibach (1830 —: in Krain) 1822–1849. Izhajanje je bilo precej neredno: 1822/23 (1830), 1826, 1, 2 in 1827 (1833), 1828/1 (1830), 1828/2 in 1829 (1834), 1830 (1838), 1836 (1837), 1837 (1839), 1838/39 (1842), 1840/41 (1842), 1842 in 1843 (s. a.), 1844/49 (1849). L. 1824, 1825, 1831–1835 menda sploh niso izšli, kar se da sklepati iz dejstva, da jih nimajo ne SAZU, ne NUK, ne MK, ne DAS.

Mittheilungen der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft in Krain aus der allgemeinen Versammlung..., 1858–1867 (pozneje še Beilagen).

¹¹ DAS, B₁, *Annalen* 1837, 96.

Naznanila. Na svetlo dala c. kr. kmetijska družba na Kranjskem — *Mittheilungen*. Hrsg. von der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft in Krain 1869—1882. (Nekateri letniki imajo Dodatek — Anhang, oz. Doklado — Beilage.)

Naznanila konjerejskega odseka c. kr. kmetijske družbe Kranjske — *Mittheilungen* der Pferdezücht-Sektion der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft in Krain. 1881. (Samo en letnik.)

Kmetovalca (polmesečnik). 1. (1884)—61. (1944). S prilogami:

Konjerejec. Uradno glasilo samostojnega konjerejskega odseka c. kr. kmetijske družbe Kranjske. 1. (1913) — 6. (1922).

Perutninar. Uradno glasilo samostojnega perutninarskega odseka c. kr. kmetijske družbe Kranjske. 1. (1913) — 2. (1914).

Vrtnar. Uredniška priloga *Kmetovalca*. 1. (1888) — 6. (1893).

A. B. C. kmetske in kmetijske izobrazbe. Uredniška priloga *Kmetovalca*. I. Zgodovina kmečkega stanu 1. (1918). (Več ni izšlo.)

Za nemške člane je KD kot *dodatek k »Oeconomu«*, ki ga je zanje mesto *Kmetovalca* na svoje stroške (100 gld. letno) naročila, izdala:

Mittheilungen der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft für Krain und deren selbständigen Sektionen für Pferdezücht und Fischerei. Erscheinen in zwangloser Folge. I. (1893) 1—3, II. (1894) 1—2. (Več ni ohranjeno.) Kočevska podružnica KD je izdala:

Der Landwirt. Illustriertes landwirthschaftliches Blatt. Hrsg. von der Filiale Gottschee der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft für Krain. 1. (1909) — 10. (1918).

Kmetijske in obertnijske Novice, (1843—1902), imajo poseben položaj: prvih osem letnikov nosi oznako: Na svetlobo dane od c. kr. kranjske kmetijske družbe, z 9. letnikom pa so prešle v last urednika J. Bleiweisa in založnika J. Blaznika. (1. leto so se tiskale v 600 izv., 4. leto pa že v 1451 izv., kakor s ponosom povedo *Annalen* 1847, 15.)

b) Koledarji:

Kalender der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft in Krain 1. (1823) — 21. (1843). Njegovo nadaljevanje pod nekoliko spremenjenim naslovom je:

Neuer Wirthschafts-Kalender. Hrsg. von der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft in Krain. Neue Zeitfolge 1. (1844) — 29. (1871). Zadnji, 30. letnik, nosi naslov:

Wirthschafts- u. Geschäfts-Kalender zugleich Schematismus des Herzogthums Krain, 1874. Ostal pa je edini.

Velika Pratika. Na svetlo dana od z. kr. kmetijske družbe, 1846—1945.

c) Knjižne zbirke:

Kmetijska knjižnica. 1. (1900) — 16. (1923). Sestavljajo jo deloma prevodi, deloma originalna dela, deloma ponatisi iz *Kmetovalca*.

1. Edvard Hotter, Gnoj in gnojenje, 1900.

1. Frančišek Stupar, Apno v kmetijstvu, 1902.

3. Frančišek Stupar, Navodilo, kako je sestavljati poročilo o letini, 1904.

4. Ludwig Steuert, Sosedu Razumnika prašičja reja. Prel. G. Pirc. 1905. (2. izd. 1909.)

5. Maks Kostanjevec, O užitnini od vina in mesa. 1905.

6. Viljem Rohrman, Poučno potovanje v Švico. 1905.

7. Ludwig Steuert, Sosedu Razumnika govedoreja. Prel. G. Pirc. 1905.

8. Bohuslav Skalický, Siljenje ali kaljenje ameriških ključec. 1907.

9. Gustav Pirc: Določanje tolščobe v mleku. 1908.

10. Bohuslav Skalický, Kmetijske razmere na Češkem. Poročilo o gospodarsko-poučnem potovanju slovenskih kmetovalcev na Češko 1. 1908—1909.

11. Gustav Pirc, Poglavlje o govedoreji na Kranjskem. 1909.
 12. Bohuslav Skalický, Pridelovanje in razpečevanje namiznega grozdja ter vzgoja trt na špalirju. 1912.
 13. Theodor Weinzierl, O sestavljanju in setvi travnih mešanic. Posl. J. Turk. 1913.
 14. Anton Šivic, Poljudna navodila za merjenje lesa. 1914. (2 predel. izd. 1922.)
 15. Ludwig Steuert, Sosedna Razumnika konjereja. Prel. A. Jamnik. 1916.
 16. Jakob Turk, Navodila o gnojenju travnikov. 1923.
- Gospodarska navodila*. 1. (1903) – 86. (1934). (Toliko zvezkov hrani NUK, morda jih je bilo pa še več.) To so brošure, ponatisi iz Kmetovalca, nekatere so izšle tudi v 2., 3. in 4. izd.

d) Administrativni spisi:

Večinoma so periodični, menjajo pa večkrat naslove, včasih so dvojezični, včasih ločeno nemški ali slovenski, in so tako fragmentarno ohranjeni, da je težko točno določiti, kdaj so začeli oziroma prenehali izhajati in kdaj so spremenili naslov. (Še največ hrani NUK med društvenimi spisi v mapi KD.)

Poročilo glavnega odbora – Rechenschafts-Bericht; Administrations-Bericht des Zentralausschusses, ki je bil priložen »Oeconomu«; Poročilo o delovanju centralnega odbora – Bericht des Zentralausschusses – Rechenschaftsbericht; Upravniško poročilo – Administrations-Bericht in Računski sklep, ki je bil priložen Kmetovalcu. Druge administrativne publikacije so bolj sporadične, npr. Verzeichniss sämtlicher Mitglieder (1824); Personalstand der P.T. wirklichen Mitglieder (1867) (pa teh seznamov je bilo več); Vabilo k praznovanju stoletnice in vabilo k naročbi na Spomenico (1867, oboje dvojezično); Oklic za ustanovitev podružnic (1868, dvojezičen, priloga LZ 30. VI.); Generalversammlung 24. nov. 1869 (ponatis iz LZ); Tätigkeitsbericht 1905 in Poročilo o delovanju Kmetijske družbe za Slovenijo l. 1921 (ponatis iz Kmetovalca). Pa takih publikacij je bilo gotovo več kot je ohranjeno oziroma evidentirano.

Pravila, najprej nemška, potem dvojezična, končno samo slovenska, so izšla pri spremembah, ki jih je zahteval razvoj KD.

Statuten der k. k. Ackerbau-Gesellschaft in Krain, 1820 (dve različni izd.).

Postave krajnske kmetijske družbe — Statuten der Landwirthschaft-Gesellschaft in Krain, 1849 (z ustanovitvijo podružnic).

Statuten der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft in Krain — Postave c. kr. krajnske kmetijske družbe 1854.

Načrt pravil c. kr. Kmetijske družbe kranjskega vojvodstva — Entwurf der Statuten der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft im Herzogthume Krain, 1867.

Pravila c. kr. kmetijske družbe kranjskega vojvodstva — Statuten der k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft in Krain, 1867.

Statuten der k. k. Landwirthschaftsgesellschaft für Krain, 1888.

Pravila c. kr. kmetijske družbe za Kranjsko 1889, 1893, 1899, 1907, 1912.

Izpremembe pravil, sprejete na občnem zboru Kmetijske družbe kranjske, dne 20. maja 1920.

Poleg splošnih imamo še nekaj specialnih pravil: Statuten der Belohnungs-Anstalt guter landwirthschaftlicher Dienstboten, 1835.

Statuten zur Vertheilung der Gesellschaft-Medaille an die Obstbaumzüchter, 1841.

Poslovník za podružnice c. kr. kmetijske družbe Kranjske, s. a.

Pravila za samostojni konjerejski odsek c. kr. kmetijske družbe kranjske v Ljubljani — Statuten der selbständigen Pferdezüchtsektion der k. k. Landwirthschaftsgesellschaft für Krain in Laibach, s. a.

e) Z administrativnimi spisi smo zaključili pregled periodik in preidemo k posameznim *knjigam in brošuram*, ki predstavljajo pravo strokovno delo KD. Navedli jih bomo s skrajšanim naslovom kronološko, ker s tem dobimo istočasno pregled o tem, katere publikacije so bile takrat najbolj potrebne in za katere je bil takrat strokovni pisatelj na razpolago. Anonimni so po možnosti razrešeni.

Kratko poduzhenje dobro oglje shgati, je brez letnice, spada pa gotovo (bohoričica) med najstarejše, ravno tako: Nachricht der k. k. Landwirtschaftsgesellschaft in Krain... die Gypsbrüche in Oberkrain betreffend. 1823.

Franc Pirc, Krajnski vertnar. 1. 1830, 2. 1834.

Kratek podúk, svileprejke ali shidne gosenize in murve prav in s' velikim pridam rediti. Iz nemshiga prestavil A(nton) P(intar). 1840.

Janez Bleiweis, Bukve sa kméta... Po volji K.D. na svitlo dal —. 1. 1843.

Schema — Entwurf zum Behufe einer landwirthschaftlichen Topographie von Krain. (1843.)

Matija Vertovec, Vinoreja. Pril. Novic 1844.

Franc Pirc, Krajnski vertnar. 2. popr. in pomn. natis. 1845.

(Mihael Stojan), Milosrčnost do žival. 1846.

Matija Vertovec, Kmetijska kemija. 1847. (?)

(Andrej Flajšman), Slovenski vertnár z oz. na sadno razstavo v Ljubljani 1847. Doklada Novic 1848.

Mihael Stojan, Milosrčnost do žival. 2. popr. natis, 1849.

Matija Vertovec, Sporočilo slovenskim vinorednikom, sosebno Ipavskim in Primorskim. Doklada Novic 1850.

Franz Xaver Hlubek, Nauk, murbe in svilíde rediti in svilo pridelovati... prev. J. Bleiweis.

Janez Zalokar, Umno kmetovanje in gospodarstvo. 1854.

Janez Bleiweis, Historische Skizze der k. k. Landwirtschaft-Gesellschaft. 1854.

(Anton Wimmer). Gnojnišče kmetovavca zlati rudnik. Poslov. dr. Bleiweis. 1854.

Janez Bleiweis, Zgodovina c. kr. kmetijske družbe. 1855.

Janez Bleiweis, Was hätte in Innerkrain... zu geschehen? 1856.

Kratek podúk, sviloprejke ali židne gosenice in murve prav... rediti. Iz nem. prestavil A(nton) P(intar). 2. izd. 1859.

Franc Pirc, Kranjski vrtnar. 3. popr. nat. 1863.

Kmetijska razstava v Ljubljani 1863 — Landwirthschaftliche Ausstellung in Laibach 1863... 1864.

Janez Bleiweis, Historische Skizze der Hauptmomente der Wirksamkeit... — Zgodovinske črtice važnejšega delovanja... 1867.

Die Jubelfeier der krainischen k. k. Landwirtschaft-Gesellschaft am 24. Okt. 1867. 1868. Stoletnica c. kr. kranjske kmetijske družbe. 1868.

Johann Mach, Kurze Anleitung zur Zucht des Seidenspinners der Eiche B. Yama-Mai imenovane. 1868.

Janez Mach, Kratek pouk, kako izrejevati hrastove svilne gosenice Yama-Mai imenovane. 1868.

Poduk, kako najboljše živo mejo nasaditi... Po Schenkovem in Faberjevem spisu. 1868.

Mavricij Scheyer, Kako se seje seme gozdnih (borštih) dreves. Pon. iz Novic 1869.

Viljem Schleicher, Živali kmetijstvu in gozdarstvu koristne. 1870.

Franz Schöllmayr, Bodenverhältnisse (u.) Bodenkarte von Krain. Corrigirt von Markus Lipold. 1870.

Janez Bleiweis, Nauk o umni živinoreji. 1871.

Ludwig Dimitz, Potni pouk o krasu in o pogozdovanji Krasa. 1871.

Franz Schollmayr, Der Leinbau in Krain nach den Erhebungen i. J. 1872. 1872.

Adolf Trientl, Zboljšanje gospodarstva na planinah... Poslov. Jožef Zelen. 1872.

Franz Schollmayr, Poročilo o Dunajskeje svetovneje razstavi 1873 — Bericht über die Weltausstellung 1873. (Pon. iz Naznanil I.) 1873.

O vinskih družbah... (Pon. iz Naznanil.) 1874.

Luka Porenta, Novi kranjski panj po Dzierzonovi osnovi. 1875.

Adolf Trientl, Stelja in gnoj. 1875.

Andrej Piskar, Navod za pridelovanje lanú in prediva po Belgijskem načinu. (Pon. iz Novic.) 1876.

Peter Kozler, Navod, kako naj se napravljajo vodnjaki — Anleitung zur Errichtung guter Wasserbehälter. 1879.

Ivan Lapajne, Glavna vodila umnega gospodarstva na majhnem posestvu z malim imétjem. 1880.

Janez Bleiweis, Nauk, kako zdrava in bolna kopita podkovati in kopitne bolezni ozdravljati. 2. popr. nat. 1883. (1. izd. 1851 ni izšla v zal. KD.)

Vzorni načrt kmetijskih stavb na Kranjskem. I. List s pos. oz. na Bohinj. Zložil Ernest Kramer. — Musterplan für landwirthschaftliche Bauten in Krain mit bes. Berücksichtigung der Wochein. 1883.

Nauk, klavno živino in meso ogledovati... posl. J. Bleiweis. 2. nat. 1883. (1. izd. 1855 ni izšla v zal. KD.)

Matija Rant, Opis najnavadnejših, sadjereji škodljivih mrčesov. 1883.

Mathias Rant, Beschreibung der gewöhnlichsten der Obstzucht schädlichen Insekten. 1884.

Gustav Pirc, Mlekarstvo. 1884.

Vzorni načrti kmetijskih stavb. Obseg: I. Vinska klet. II. Skedenj. III. Goveji hlev. IV. Konjski hlev. V. Svinjak. Po nemškem izvorniku... 1887.

Gustav Pirc, Vrtnarstvo s pos. oz. na obdelovanje in oskrbovanje šolskih vrtov. 1888.

Anton Kaspert, Razmere gorenjskih kmetov okoli l. 1500. Pon. iz Kmetovalca. 1893.

Viljem Rohrmann, Nauk slovenskim gospodarjem, kako je izboljšati rejo goveje živine. (Zal. podr. KD v Novem mestu.) 1894.

Jernej Černe, Umno čebelarstvo. 1895.

Bohuslav Skalický, Kmetijske razmere na Češkem. 1908.

The Carniolian Gray Banded Alpine Bee. 1911.

Zakon o dajatvah za vojno z dne 26. dec. 1912. 1915.

Fran Goričar, Gospodarski dnevnik za kmetijsko knjigovodstvo za l. 1927. 1927.

Dodati moramo, da je imela biblioteka KD tudi dve publikaciji starejše KD: Sammlung nützlicher Unterrichte, vse štiri knjige (1770, 1771, 1776, 1779) in Wöchentliches Kundschaftsblatt des Herzogthums Krain, od obeh letnikov, ki sta izšla, le 2. letnik (1776).

Ko se je l. 1883 pojavil očitek nedelavnosti glavnega odbora, je KD v Novicah t. l. (str. 35) objavila pregled svojih publikacij, ki pa ni izčrpen in točen; pregled namreč ne navaja vseh izdaj KD, obsega pa izdaje drugih založb in samozaložb.

Naša bibliografija kaže, da so publikacije KD pravzaprav malloštevilne — 8 revij, 3 koledarji, ok. 70 knjig in brošur, med temi ponatisi — imajo pa, posebno slovenske izdaje, za naše takratno tako revno slovstvo o kmetijstvu izreden pomen in so prav pionirsko delo.

Več knjig je izšlo v več izdajah, kar dokazuje njihovo uporabljivost. Vidi se tudi postopna slovenizacija publikacij: samo nemške, dvojezične z nemščino na prvem mestu, dvojezične s slovenščino na prvem mestu, samo slovenske. Proces izhajanja slovenskega članka ni bil sicer v začetku tako enostaven: avtor je moral svoj članek napisati najprej v nemščini, odbor KD ga je moral prebrati in odobriti, nakar so ga izročili »translatorju«. (Taka prevajalca sta bila npr. Anton Pintar in Franc Malavašič.) Glede na pretežno nemški značaj zamenjav KD je bila slovenizacija publikacij celó nekoliko ovira: 3. II. 1850 se zahvaljuje KD za Gornjo Avstrijo za poslane Novice, pripominja pa, da jih ne morejo prevesti.¹² Podoben jezikovni proces vidimo v korespondenci KD: v začetku samo nemška, potem za Kranjsko slovenska, pa tudi italijanska, češka, hrvaška.

Poleg KD, v začetku edine založnice del o kmetijstvu, sta se v sredi 19. stoletja pojavila z izdajo takih del že Mohorjeva družba in Dež. odbor Kranjski, pozneje še Kmetijska matica. Založniško delo KD se je pravzaprav končalo s prvo svetovno vojno. Do večjih izdaj ni več prišlo in sicer zaradi pomanjkanja sredstev, čeprav je bilo več pobud.¹³

Tako je že 1919 Društvo slovenskih kmetijskih učiteljev prosilo KD, da bi prevzela založbo kmetijskih strokovnih knjig, a KD je 1920 odgovorila, da tega ne more zaradi stroškov, pač pa je 1922 prosila Ministrstvo poljoprivrede, da da v proračun za 1923 postavko za izdajanje kmetijskih knjig. Končno se je sprožila zomisel komisijske prodaje. KD je hotela prevzeti v komisijsko prodajo kmetijske strokovne knjige in poslala ta predlog 1926 sedmim založnikom kmetijskih knjig: Knjigarni Goričar in Leskovšek (Celje), Zvezni knjigarni (Ljubljana), Kleinmayr & Bamberg (Ljubljana), Tiskarni sv. Cirila (Maribor), Učiteljski tiskarni (Maribor), Martinu Humeku (Ljubljana), Družbi sv. Mohorja (Prevalje). Le od poslednje je prišel pritrdilen odgovor in seznam kmetijskih knjig. Pa še en poskus moramo omenjati. Društvo kmetijskih strokovnjakov v Mariboru je prosilo 1925 KD za izdajo kmetijske bibliografije. KD je odgovorila pritrdilno in 1931 prosila Bansko upravo (III., kmetijski oddelek) za sodelovanje pri kmetijski bibliografiji, za načrt dela in za sotrudnike. Banska uprava je naročila svojim strokovnjakom, da sodelujejo pri bibliografiji. Kmetijska bibliografija za 1919–1938 je potem izšla 1939 v redakciji J. Šlebingerja in J. Marentiča kot druga izdaja Kmetijske zbornice za Dravsko banovino.

Visok kontingent knjig v biblioteki KD so sestavljale *zamenjave, publikacije drugih KD*, s katerimi je bila naša KD v zvezi. Mreža zamenjav je bila zelo široka, v prvi vrsti so seveda zastopane KD drugih avstrijskih kronovin. Poslale so večinoma *koledarje, letna poročila, re-*

¹² DAS, B₄.

¹³ DAS, K₂.

vije. *Iz alpskih dežel* KD: za Nižjo Avstrijo na Dunaju; za Gornjo Avstrijo v Linzu; za Štajersko v Gradcu; za Koroško v Celovcu; za Tirolsko v Innsbrucku; za Tirolsko in Predarlško v Innsbrucku; za Salzburško v Salzburgu. *Iz sudetskih in karpatskih dežel* KD: za Češko v Pragi; za Moravsko in Šlezijo v Brnu; za Bukovino v Černovicah; za Galicijo v Lvovu; za Sedmograško v Sibirju (Hermannstadt). *Iz primorskih dežel* KD: za Goriško v Gorici; za Istro v Rovinju.

Ko so te zveze po prvi svetovni vojni prenehale, sta jih v skromnejšem obsegu nadomestili *jugoslovanski* KD: za Srbijo v Beogradu; za Hrvatsko v Zagrebu.

Zastopane so tudi *KD iz inozemstva*; Pruska, Saška, Hessenska, Badenska in Padovanska; Ruska v Leipzigu; Ameriška v New Yorku. Nekak višek je bila zamenjava s Smithsonian Institution v Washingtonu.

Od sorodnih društev so bila v zvezi s KD gospodarska in gozdarska društva. *Gospodarska društva*: za Češko, za Galicijo, za Hrvatsko in Slavonijo, za Švico, za Rusijo. *Gozdarska društva*: za avstrijske alpske dežele, za Koroško, za Štajersko, za Tirolsko.

Poleg publikacij KD, organizacij privatnega značaja, pa je prejela biblioteka KD tudi precej publikacij *kmetijskih uradnih organizacij*, kakor sta kmetijski svet (Kulturrat) in kmetijska zbornica, ker teh dveh organizacij na Kranjskem ni bilo in je KD opravljala (prvotno) tudi njune funkcije. Večinoma so to *letna poročila*.

Kmetijski svet: za Gornjo Avstrijo, za Tirolsko, za Istro, za Češko, za Moravsko, za Bukovino. *Kmetijska zbornica*: za Nižjo Avstrijo, za Hanover, za Vzhodno Prusijo, za Badensko.

Na tem mestu moramo tudi omenjati: Kmetijsko ministrstvo za Avstrijo, Kmetijsko ministrstvo za ZDA, Osrednji urad za zavarovanje interesov kmetijstva in gospodarstva pri trgovskih pogajanjih, kmetijske poskusne postaje v Ljubljani, Gorici in Pragi, vse iz dobe pred prvo svetovno vojno; v dobo po prvi svetovni vojni pa spadajo: Mednarodni kmetijski svet, Mednarodna kmetijska komisija, Mednarodni kmetijski urad. Kot redkost omenjamo poročilo o delovanju kmetijskega zavoda v Talinnu (1934).

Pa tudi posamezniki so želeli zamenjavo, tako je npr. 1865 A. D. Komers poslal Jahrbuch für österreichische Landeskunde in prosil za zamenjavo in podatke za statistiko KD; nakar je KD poslala zaželeno publikacijo.¹⁴

Modus procedendi pri navezi zamenjav je bil dvojen: ali je kranjska KD prva poslala svoje publikacije in prosila za zameno, ali je obratno tuja KD prva poslala svoje publikacije in prosila za zameno. KD je tej želji navadno rada ugodila, so pa tudi posamezni primeri, ko je odklonila, ker je imela tisto zameno za brezkoristno. Morda se

¹⁴ DAS, B₁.

da iz takih odklonitev razlagati obstoj izoliranih letnikov v biblioteki KD. Sploh je obžalovati, da je večina omenjenih publikacij danes le fragmentarno ohranjena. Odprto ostane vprašanje, ali jih biblioteka že prvotno ni imela kompletnih, ali pa so se pozneje deloma porazgubile.

Tretja skupina knjižnega fonda biblioteka KD so *nakupi*. KD je načrtno kupovala knjige za vse svoje raznovrstne akcije, ki tako najdejo svoj odmev v biblioteki: dvig živinoreje (konj, goveda, ovac, prašičev); dvig vinogradništva, sadjarstva in vrtinarstva; pospeševanje čebelarstva in svilarstva; izboljšanje poljedelstva (gnoj, gnojišče), planšarstva in sirarstva; izboljšanje predilstva (lan, konoplja); naprava vodnjakov in kapnic; izsuševanje barja in drenaža; nakupi kmetijskih strojev; kmetijske razstave; študijska potovanja itd. Pripomniti pa moramo, da je ta načrtnost vidna le v prvih desetletjih obstoja biblioteka, pozneje, v zvezi z že omenjeno spremembo značaja in vloge KD, in posebno po prvi svetovni vojni, se o kakšni načrtni nabavni politiki ne more več govoriti.

Vendar je imela težnja KD, da nakupi čim več dobrih in strokovnih knjig, resno oviro v *pomanjkanju denarnih sredstev*. Lastni dohodki KD so bili precej omejeni: pristopnina, članarina, pristojbina za članke diplome, nekaj posestev in prodaja lastnih publikacij, to je bilo vse. Glavna postavka njenega proračuna so bile *subvencije oblasti*, državne in deželne vlade. Bile pa so te podpore natančno določene za prej omenjene panoge kmetijstva in virman ni bil mogoč. Ko se je delovanje KD še razširilo, so se prejšnjim pridružile še subvencije za agrarno statistiko, za kovaško šolo, za štipendije za obisk kmetijskih šol itd., a šele 1880 subvencija za razširjanje poučnih kmetijskih spisov.¹⁵

Da so bila pičla sredstva KD kronična bolezen, naj ilustrirata dva primera iz zelo različnih dob: Ko je gubernij 1828 zahteval najemnino za drugo nadstropje Pogačnikove hiše za dobo 1822/28 v znesku 412 fl. 30 kr., je KD prosila, da bi vse črtali ali pa dovolili plačevanje v večletnih obrokih, češ da ima letno le 1380 fl. na razpolago. Za l. 1886 pa je poročal tajnik Gustav Pirc, da KD nima denarja: ima le glavnico 34.000 gld., od katerih nese 22.000 gld 1.000 gld. obresti, in redne podpore deželnega zbora 1.050 gld. Članarina gre vsa za Kmetovalca.¹⁶ Iskanje podpor tudi ni bilo vedno uspešno: ko je 1887 KD prosila Kranjsko hranilnico za podporo, jo je ta odbila.¹⁷

Zaradi pičlih sredstev in pozne posebne subvencije ni čudno, da je v *proračunih KD postavka za nakup knjig* — navadno še skupaj z drugimi predmeti — precej nizka. Kako vabljive prospekte je dobivala KD od založništev, posebno iz Dunaja in Gradca, pa je morala

¹⁵ Naznanila 1881, 18–19.

¹⁶ Annalen 1828/1, 24–26; Novice 1886, 170.

¹⁷ Novice 1887, 194.

večkrat odkloniti nakup zaradi pomanjkanja sredstev, in to celo — kljub svojemu poudarjenemu patriotizmu — pri patriotičnih izdajah, ki so jih priporočala ministrstva. Pa tudi jezikovna plat je že igrala svojo vlogo: npr. od ponujenega dela: Labesius, Kurze Anleitung zum Molkereibetrieb (1881) je naročila samo 10 izvodov, »ker kmetje ne znajo nemško«. ¹⁸

Naročili so *precej časnikov in revij*, posebno če je kakšna nova akcija ali nov položaj to zahteval. Že 1822 so naročili 5 pomoloških in 4 kmetijske revije. Ko se je pri nas sprožilo vprašanje ustanovitve industrijskega društva, so 1839 naročili graški Innerösterreichisches Gewerbeblatt, in 1842, zaradi priprav za izdajo Novic (»das krainerrische Wochenblatt«), na predlog J. Bleiweisa Wiener Zeitung in Oeconomische Neuigkeiten. 1843 so dovolili J. Bleiweisu nakup nekaterih tujih koledarjev za zbirko koledarskih novic, ker so začeli izdajati slovenski koledar. 1857 so naročili Die Industrieerfindungen, Frauendorfer Blätter, Industrie-u. Gewerbeblatt, 1872 Reichsgesetzblatt. (Glede kompletnosti teh naročenih revij velja ista pripomba, kakor pri revijah pridobljenih po zamenjavi.) In še po koncu prve svetovne vojne so naročili 1922 strokovne knjige pri C. W. Gruhlu v Leipzigu, 1925 pri W. Fricku na Dunaju, 1927 nemške publikacije Kmetijskega sveta na Češkem. ¹⁹

V vsakoletnih proračunih in računskih zaključkih KD obsega — kakor že omenjeno — postavka za nakup knjig vedno tudi druge predmete, skupine pa niso vedno iste, se spreminjajo, kar onemogoči pregled, koliko te postavke je bilo določeno oz. porabljeno za povečanje biblioteke. Omenili smo tudi že vrzeli publikacij, kjer so proračuni in računski sklepi objavljeni. Vendar nekaj te številke le povedó, zato so tukaj (zaokrožene, brez krajcarjev) navedene.

Za revije, knjige, modele, semena, proračun za 1826: 225 fl.; za 1828: 200 fl.; za 1825: 400 fl.; za 1830: 112 fl.; ²⁰ Za revije, modele, semena, proračun za 1837: 10 fl.; za 1838: 20 fl.; za 1841: 125 fl.; za 1842–1847: 100 fl.; za 1848–49: 200 fl. ²¹ Za časnike in modele, proračun za 1868–1872: 200 fl. ²² Za časnike, knjige, modele, proračun za 1874: 100 fl.; za 1875, 1877: 60 fl.; za 1878: 140 fl.; za 1879: 80 fl.; za 1880: 40 fl.; za 1881–1883: 50 fl.; za 1886: 45 fl. ²³ Za pisarniške potrebščine kurjavo, tiskovine, naročnine, knjige, proračun za 1889: 400 fl.; za 1890: 500 fl.; za 1892–1900: 600 fl. ²⁴ Za zalogo knjig in tiska, proračun

¹⁸ DAS, D₄.

¹⁹ DAS, B₂, P₁₃, B₁, P₁₃, D₄, K₂.

²⁰ Annalen 1826/1, 1827, 1828/2, 1830.

²¹ Annalen 1837, 1838, 1841, 1842, 1843, 1845, 1846, 1847, 1848/49.

²² Naznanila 1869, 1870/1, 1870/2. Za l. 1857–1866 imajo Mittheilungen 1858–1867 samo skupne proračunske vsote.

²³ Naznanila 1874/1, 1875/1, 1877–1882; Upravno poročilo 1885.

²⁴ Upravno poročilo 1887, 1888, 1890–1898.

za 1902–1905: 2000 fl.; za 1906: 3000 fl.; za 1907: 4000 fl.²⁵ Istočasno objavljeni računski zaključki pokažejo, da so bile te postavke včasih popolnoma izrabljene, včasih ne popolnoma izrabljene, v redkih primerih prekoračene.

Skupina darov je najbolj številna v fondu biblioteke KD, ki je dobivala knjižne darove od oblasti, ustanov in posameznikov.

Od oblasti je v dobi Avstrije na prvem mestu ilirski gubernij, po 1848 dež. vlada in deželni odbor v Ljubljani, na drugem mestu kmetijsko ministrstvo na Dunaju; v dobi stare Jugoslavije pa deželna vlada, odd. za kmetijstvo, veliko županstvo in banska uprava v Ljubljani ter kmetijsko ministrstvo v Beogradu. Poleg teh dolgoletnih rednih podpornikov se pojavljajo bolj sporadično: ljubljanski škofijski ordinariat, primorski gubernij, mornariška komanda v Trstu, dalmatinsko namestništvo v Zadru, notranje in trgovinsko ministrstvo na Dunaju ter ministrstvo za trgovino in industrijo v Beogradu. Številčno pa zaostajajo darovi oblasti v stari Jugoslaviji za onimi v Avstriji.

Med ustanovami v avstrijski dobi hočemo omenjati Zbornico za trgovino in obrt v Ljubljani ter na Dunaju, dunajsko univerzo, češki statistični urad, stalni odbor avstrijskih agrarnih zborovanj, mednarodni agrarni inštitut v Rimu, v jugoslovanski dobi pa češkoslovaški konzulat v Ljubljani, agrarno fakulteto v Zagrebu. Publikacije oblasti in ustanov so večinoma zakonodajnega in statističnega značaja in zato dragocen prispevek knjižnemu fondu.

Pri posameznikih izvira največji kontingent knjig od rednih, dopisnih in častnih članov KD; čeprav so bili člani včasih imenovani le zaradi svojega imena, so bili vendar v večini tisti, ki so postali člani zaradi svojega strokovnega dela. Iz korespondence KD je razvidno, kako se je navadno pridobitev članov odigrala: KD je prejela publikacije, se zahvalila in predlagala tistega pisatelja za člana. Včasih je prav vidna želja pisatelja postati član KD, včasih pa želja KD povečati število članov in biblioteko. So pa tudi bolj redki primeri, da je dala KD dopis ad acta in ni reflektirala na tega člana.²⁶ Poseben primer so knjigarne, ki so pošiljale knjige, da jih KD priporoča v Novicah.

Tudi večje skupine knjig ali majhne biblioteke je prejela KD v dar, za svojo biblioteko pa tudi za razdelitev. V svojih aktih hrani KD seznam knjig ukinjenega Casinovereina (1827), ki pa so bile določene za Muzej.²⁷ 1849 je podaril grof Karel Hohenwarth 714 zvezkov za razdelitev podružnicam KD in poslal seznam, 1859 je dodal še 46 knjig.²⁸ Deželna vlada je 1883 poslala 50 izvodov »Musterpläne« za

²⁵ Računski sklep 1899/1900, 1901–1905.

²⁶ DAS, K₂.

²⁷ DAS, D₄.

²⁸ DAS, B₁.

podružnice in centralne odbore KD²⁹ in 1915 je podaril O. Pirkmajer 500 izvodov svoje brošure: Vprašanja naše prehrane. 1925 se KD zahvaljuje dr. Eugenu Müller-Dithenhofu, graščaku na Bokalcah pri Dobrovi, za podarjenih 59 knjig in revij njegovega tasta, pokojnega Josefa Friedericha Seuniga (seznam je priložen), in 1929 V. Rohrmanu za podarjene knjige.³⁰

Med *darovalci svojih knjig* srečamo imena domačih in tujih kmetijskih pisateljev (npr. Fr. Diebl, Fr. Ks. Hilubek, Fr. Horský, V. Rohrman, J. Vošnjak) pa tudi imena drugih strok, etnografov, naravoslovcev, pravnikov, statistikov, veterinarjev, zdravnikov, zgodovinarjev (npr. K. Czoernig, F. J. Hohenwarth, Fr. L. Lipić, J. G. Wolstein). *Darovalci drugih knjig* pa se dajo večkrat ugotoviti iz knjig samih, po *eksklibrisih, dedikacijah, vpisih in pripombah*. O eksklibrisih bomo govorili bolj obširno, ker so ti pri nas malo obravnavani.

Za *eksklibrise* moramo na prvem mestu imenovati staro KD. Njen eksklibris: Na štirioglatem ščitku krog, v katerem orje kmet z dvema voloma, na levi strani čebeljak, v ospredju dve ovci, v ozadju gorovje, ki ga obsije sonce; spodaj v krogu moto: Omnis in hac certa regio agit arte salutem; okrog kroga napis: Ces. reg. societ. agrar. et bon. art in duc. Carnioliae 1767, je v delu: Friedrich Nicolai, Beschreibung einer Reise durch Deutschland u. die Schweiz i. J. 1781 (Berlin & Stettin 1783/88.) Od 6 zvezkov ima KD le 5, eksklibris imajo le 1–4, manjkajoči 6. zvezek, z isto vezavo v usnje, je pa v NUKu. Zanimivo vprašanje je, kako je prišlo prvih 5 zvezkov v KD.

Pripadniki plemstva uporabljajo včasih kot eksklibris svoj *grb*. Hohenwarthov grb, spodaj obkrožen od legende: Herren von Hohenwarth zu Gerlachstein nosi v usnju vezan priročnik Johann Wiegand, Der Wohlerfahrene Landwirth (Leipzig 1762). — Buzetov eksklibris se najde v več knjigah. Otto von Münchhausenov Der Hausvater (2. d., 2. izd. Hannover, 1766) ima v obeh zvezkih Buzetov grb z legendo, zgoraj: Ne sis sapiens apud te ipsum, time Dominum, & recede a malo. Prov. 3; spodaj: Joseph Gabriel von Buset zum Faistenberg, etc. der Röm. Kaiserl. und Königl. Mayest. in Justialibus Repraesentation- und Cammer, auch Land Rath in Krain einer Löbl. Laa. daselbst Ober-Weeg-Director. Isti grb v zmanjšanem formatu z legendo, zgoraj: Historu. Salus a Domino, spodaj: Joseph Gabriel von Buset, K:K:M:R:u: L:R:O:W:D: in n:e: imata Fourbonnais, Oeconomische Betrachtungen, 2. d. (Wien, 1787) in Erste Sammlung Nützlicher Unterrichte (Laibach 1770), zvezki 2–4 iste zbirke so pa brez eksklibrisa. Leopold Trautmann, Versuch einer wissenschaftlichen Anleitung (2 d. Wien 1810, 1811) pa ima v obeh zvezkih samo vpis: B. Buzet.

Številnejši so eksklibrisi v širšem smislu, brez grbov ali drugih slik. Die vollkommene Pferd-u. Reitkunst, ki jo je izdal W. H. H. v. H.

²⁹ DAS, B₄.

³⁰ DAS, K₂.

Frh. (kriptonim še ni razrešen) v Nürnbergu 1689 ima na hrbtu prve prazne strani vpis: Ex libris Alexandri Comitiss ab Auersperg, na prvi prazni strani zelo shematično risbo grba, na notranji strani platnic poznejši vpis: Kurnik, v gotici. Vezana je knjiga v popisan pergament, ostanek evangelijarija, edini tak primer v biblioteki KD. — Polhograjski gospodje so zastopani dvakrat: J. W. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Krain (Laybach 1689), 2. del nosi vpis: Marci Antonij L. B. de Billichgraz 1736, 3. in 4. del tega vpisa nimata, 1. del sploh manjka, dubleta 2. dela ima začetne strani rokopisno nameščene. Johann von der Behr, Diarium, oder Tagebuch (potopis iz Vzhodne Indije, Jena 1668), vezan v pergament, ima na vrhu prve strani: Ex Libris M. A. L. B. de Billichgraz. — J. Kunckel, Ars vitraria experimentalis (Frankfurt & Leipzig s. a.) ima vpisano ime Emmanuel Freiherr von Stillfried (in več vpisov v nemščini), Vincenzo conte Dandolo, Dell'arte di governare i bachi di seta (Milano 1818) ima: Le comte Dandolo de Varese, le 27 septembre 1819 a Tornate.

Enostavni vpisi posameznikov pa tudi korporacij tudi pogosto nakažejo provenienco knjig. J. L. Schönleben, Aemona vindicata (Salisburgii 1774), prva polovica knjige posebej vezana, nosi vpis: Loci capucinatorum Crainburgii. J. G. A. von Hoheneck, Die Löbliche H. H. Stände Dess Ertz-Hertzogthums Oesterreich ob der Enns (Passau 1727), vezan v pergament, ima na hrbtu prve prazne strani: Ex libris Josephi Francisci Mallner, curati in Nöring 1760, vpis je pretiskan z: Alois Hoffmann zu Laibach, na naslednji strani pa je dvakrat žig: Delegation des In. Oe. Industrie-Vereines in Krain. Isti žig ima: Der wohlerfahrene Scheid-Künstler (Nürnberg 1708). (Industrijska družba je imela svoj lokal skupaj s KD in njena biblioteka je bila tudi tam postavljena.) J. C. Freese, Ueber die Fehne oder Torfgräbereien (Aurich 1789) kaže vlepljeno etiketo: Mit hoher Erlaubnis neu errichtete Lesebibliothek des Buchhändlers Franz Xaver Miller in Grätz. Največ vpisov (9) ima F. J. Seunig, čigar biblioteka je, kakor že omenjeno, prišla kot celota v KD. Vsi so datirani, večinoma iz časa njegovega študija na kmetijski šoli v Hohenheimu 1857-59 (ovekovečen v njegovi knjigi: Hohenheimer Erlebnisse, 1862), pa tudi od doma iz Bokalc (Stroblhof) med 1857 in 1862. Kot bivši lastniki so še vpisani F. Vertovec, Heinrich Costa, Gustav Pirc, V. Rohrmann, Franz Domaingo, Ciril Prijatelj, Lersé, Leopold Gr. Sauer, Comandeur, F. C. Otto, J. Charousek. Knjiga Erinnerungsbuch des Getreide-Spar-Speichers im K. K. Bezirke Umgebung Laibachs (1833) je vsa rokopisna, ima pa samo 28 in pol popisanih strani, imena ustanoviteljev in pospeševalcev te akcije, ki ni uspela.

Posebno številne so *dedikacije*, tako od posameznikov kakor od ustanov, ki so obenem dokaz, da je knjiga prišla direktno ne pa po drugih rokah v biblioteko KD. Imamo pa tudi nekaj primerov dedikacij bivšim lastnikom, npr. Fr. Adelung, Siegmund Freiherr von

Herberstein (St. Petersburg 1818): Herrn Bibliothekar von Kopitar hochachtungsvoll der Verfasser. Kopitarjeva biblioteka je sicer v NUKu, bil pa je J. Kopitar dopisni član KD in ji je tudi pri ortografiji pomagal. (Zahvala KD 9. XI. 1843.³¹) Podobno: F. Giersberg, Hebung der Landwirtschaft im Böhmerwald (Berlin 1907): Herrn G. Pirc — Laibach... Der Verfasser.

Dedikacije so včasih naslovljene na predsednika KD, npr. Fr. de Polesini, Memoria sulla formazione economica dei letami (Venezia 1844): All'Eccelso Sig^r Presidente dell' Imp. Reg. Accademia Agraria del Cragno a Laibach; in L. Schulz von Strassnicki, Elemente der reinen Mathematik (1831): Des H. H. Franz Grafen von Hohenwart Präsidenten der k. k. krainischen Ackerbaugesellschaft etc etc etc Gnade empfiehlt sich... der Verfasser. Navadno pa so dedikacije naslovljene na KD, večinoma so kratke, včasih pa zelo obširne. Dedicirane so lastne in tuje knjige. J. C. Leuchs, Die Zuckerfabrikation (Nürnberg 1835) nosi na prvi prazni strani celó natisnako dedikacijo: Der Löbl. k. k. Landwirthschaft Gesellschaft in Laibach.. von Ihrem korresp. Mitgliede Georg Demscher... in Mähren. Po posebni vpljudnosti se odlikuje: V. Trevisan, Le alghe del tenero udinese (Padova 1833): Alla Imper. Regia Società di Economia rurale della Carniola in Lubiana, d'ogni veramente buono ed utile studio proteggiatrice amplissima sempre più illustre e fiorente, omaggio rispettoso dell'autore memore e riconoscentissimo. Ch. Vascotti, Storia della Castagnovizza (Gorizia 1848) ima: Der k. k. Landwirthschaft Gesellschaft in Krain vom P. Benvenuti Crobath gegeben. Imamo celó primer dedikacije naslovljene naravnost na biblioteko KD: F. Storch, Skizzen zu einer naturhistorischen Topographie des Herzogthums Salzburg I (Salzburg 1857): Der Bibliothek der hochansehnlichen k. k. Landwirthschaft-Gesellschaft von Ihrem Mitgliede Dr. Joh. Nep. Biatzovszky.

Navesti hočemo še nekaj primerov dedikacij ustanov: IV. Riunione degli Scienziati Italiani (Padova 1843), La Camera provinciale di Commercio di Udine (Udine 1844), L'Accademia di Udine (1844), Soc. Victoria in Australia (Melbourne 1862), New York State Agricultural Society (New York 1889), Dansk konsulat Ljubljana (1929). V knjigah veterinarskega strokovnjaka J. G. Wolsteina natisnjene dedikacije pa niso naslovljene na KD, temveč — na Jožefa II. in Katarino II.

Nekaj knjig ima vpisane *pripombe*, ki so včasih prav koristne. S^{xxx}, Topographische Schilderung des Markgrafthum Mähren 1, 2 (Prag & Leipzig 1786) nudi razrešitev kriptonima: Der Verfasser ist der Swoy, Fürst Dietrichsteinischer Oberamtman in Nikelspurg im Postru. — J. C. G. Hensen, Entwurf eines Verzeichnisses Veterinärischer Bücher (Göttingen & Stendal 1781) je s praznimi listi interfoliran

³¹ DAS, P₁₃.

in dodatki so alfabetsko vpisani. — Allgemeiner vollständiger Acker-Catechismus . . . 2. (Küstrin 1785) ima pa vpisanih štiri strani dodatkov.

Za številčno rast biblioteke imamo nekaj podatkov, čeprav z vrzelmi. Annalen prinašajo za 1825–1847 ločene številke za darove in nakupe; sešteto dobimo za darove 522, za nakupe 255, skupaj 775 zvezkov. Seznam brez letnice navaja 22 fo, 634 4°, 726 8°, skupaj 811 zvezkov.³² Mittheilungen podajajo za 1860–1866 bolj sumarično številko 313 za darove in nakupe, kar bi dalo za 1866 1.088 zvezkov. (Vmes pa je vrzel 1848–1866). Za pozneje imamo pa dve oficialni izjavi.

Ko je 26. IV. 1871 avstrijska centralna statistična komisija razposlala formular za statistiko avstrijskih bibliotek konec 1870, je KD odgovorila, da ima njena biblioteka 1.352 del, biblioteka Podkovške šole pa 152 del.³³ Na vprašalno polo, razposlano 1932 za prvi poskus statistike slovenskih bibliotek, pa je KD odgovorila, da ima biblioteka ca. 5.000 knjig in 30 strokovnih revij, da se je prejšnje leto kronološki inventarni katalog zgubil, pa nameravajo sestaviti novega.³⁴

V vsakoletnih bilancah, ki so izšle v administrativnih publikacijah KD, pa imamo, seveda zopet z vrzelmi, tudi številke za *inventarno vrednost biblioteke*, katere podamo tu zaokrožene:³⁵ 1871, 1890: 311 fl.; 1878–1882: 372 fl.; 1885–1888: 384 fl.; 1889: 345 fl.; 1891: 280 fl.; 1892 252 fl.; 1893, 1895–1898: 250 fl.; 1899–1902: 500 fl.; 1903–1905: 1.000 fl.

Po *zunanji podobi* — vezavi, etiketah, žigih, postavljanju — biblioteka KD ni enotna pa zanimiva. KD je dala tiskati svoje publikacije v prvih desetletjih večinoma pri J. Kleinmayru, pozneje, ker je bilo ceneje,³⁶ večinoma pri J. Blazniku, nekaj tudi pri J. L. (in Rozaliji) Egerju in J. Sassenbergu. Rokopis je pred izročitvijo tiskarju seveda predsednik KD vidiral in vladni cenzor cenzuriral.³⁷ Knjigoveško delo sta zanjo v isti dobi opravila v glavnem J. Thomas in M. A. Ruzizka. Knjige in revije, katere je kupila, pa je naročila predvsem pri J. Kleinmayru in V. H. Kornu.³⁸

Nekaj najstarejših knjig, iz 17. stoletja, je *vezanih* v pergament, manjši del njih v usnje, z zlatimi vtisnjenimi naslovi in ornamentami. Zbirke zakonov so enotno vezane v svetlosive platnice, z rdečo etiketo z naslovom na hrbtu. Novejše knjige imajo navadno vezavo, mnogo je samo broširanih in te so včasih v prav defektnem stanju.

Ilustracije v starejših tiskih so večinoma bakrorezi. Nekatere so prav dragocene, npr. pri: J. Täntzer, Der Dianen Hohe u. Niedere Jagdgeheimnisse (1734) in F. A. v. Steinberg, Gründliche Nachricht

³² DAS, B₁.

³³ DAS, B₁.

³⁴ GMS 13 (1932) 90.

³⁵ Naznanila 1871–1882; Upravno poročilo 1885–1898; Računski sklep 1899–1905.

³⁶ DAS, P₁₃, 5. I. 1843.

³⁷ DAS, P₁₃, 29. VII. 1839.

³⁸ DAS, B₃, računi.

Von dem in Inner-Crain gelegenen Czirknitzer See (1758), da omenjamo knjigi manj znani kot Valvazorjeve.

Žig KD nosi večina knjig, je pa različen sledeč spremembam v naslovu KD, pa tudi kraj žiga je različen. *Starejše* knjige imajo navadno v desnem spodnjem vogalu prve notranje strani v dveh vrstah žig: K. K. Landwirthschafts—Gesellschaft in Krain, v desnem gornjem vogalu iste strani pa inventarno številko. *Novejše* knjige imajo navadno na vrhu prve notranje strani v treh vrstah žig: Kmetijska družba — za Slovenijo — v Ljubljani, inventarno številko v desnem gornjem vogalu iste strani. *Najnovejše* knjige imajo žig: Kmetijska družba v Ljubljani. Izjemoma knjige nimajo žiga, pač pa inventarno številko. V dveh primerih imamo neke vrste grb KD: Kalender der k. k. Landwirthschafts—Gesellschaft in Krain ima na notranji naslovni strani vtisnjeno: avstrijski dvoglavi orel z vpisom v krogu Kaiserlich-koenigliche Landwirthschafts—Gesellschaft in Krain; in P. N. Fenser, Lehrbuch der Landwirthschaft für das Volk (Wien 1870) ima vtisnjeno: nad avstrijskim dvoglavim orlom napis Kranjska ces. kr. kmetijska družba, pod njim K. K. Landwirthschafts—Gesellschaft in Krain.

Biblioteka je bila vedno *postavljena v društveni pisarni*, ki se je, posebno v začetku, večkrat selila. KD je imela prvotno dvorano v licejskem poslopju, na sedanjem Vodnikovem trgu. 1822 pa je gubernij želel to dvorano spremeniti v šolsko sobo gimnazije. Odbor KD je takoj privolil, prosil je samo za povračilo 913 fl 18 kr., ki jih je porabil za adaptacijo dvorane. Z dovoljenjem gubernija je najel pisarno v tako imenovani Pogačnikovi hiši, ki je bila last provincialnega fonda, danes Salendrova ulica 5, za letno 150 fl.³⁹ 1831 je bila pisarna v Poljanskem dvorcu, 1834 zopet v Pogačnikovi hiši, kjer je ostala skupaj 80 let. Tudi Industrijska družba je imela tam svoj lokal, ki je 1843 doživel obisk nadvojvode Janeza.⁴⁰ 1903 se je KD preselila v Salendrovo ulico 3 in še isto leto v deželno hišo Turjaški trg 3, danes Novi trg 3, sedež SAZU. 1912 je KD to hišo kupila⁴¹ in tam je ostala biblioteka do likvidacije KD, v dvorani prvega nadstropja, kjer je danes centralni prostor biblioteke SAZU.

O *notranjem poslovanju in stanju* biblioteke imamo nekaj poročil iz prvih desetletij. Ker so se v biblioteki nakopičili izvodi publikacij KD, pa tudi daril za razdelitev, je njen upravnik, vsakokratni tajnik, kmalu spoznal *stisko za prostor*, pri revizijah pa *neredno vračanje knjig*.

Prvo revizijo je opravil Leskowitz, namestnik tajnika 1840 in o njej poročal 1841. Pravi, da ležijo v biblioteki že več let knjige neizrabljene, in sicer, Annalen; F. Pirc, Belehrung, Podučenje in Vrtnar; J. Jonke, Čebelarstvo; Postave pogorelske družbe; Ziegler, Perpomočik,

³⁹ Annalen 1822/23, 54–55.

⁴⁰ Annalen 1843, 9.

⁴¹ Kmetovalec 1903, 31. I., 1912, 15. I.

Reja sadja in Jakomini (podaja povsod število izvodov), Illyrisches Blatt pa je nekompleten. Predlaga, da razdele brezplačno odvečne izvode. Sklenili so, naj se Illyrisches Blatt pri Kleinmayru kompletira, naj se pošlje 100 izvodov Annalen vseh letnikov korespondentom za nove člane, naj se razdeli drugi del Pirčevega Vrtnarja, naj se hranita J. Jonke in Postave, od ostalih omenjenih knjig pa naj razdele korespondentom, kar je nad 50 izvodov.⁴²

Leskowitzeva revizija pa menda ni popolnoma uredila biblioteke. Ko je J. Bleiweis postal tajnik, je napravil *drugo revizijo 1842*, pri kateri je našel, kakor pravi, »redki nered in zmešnjavo« (seltene Unordnung und Verwirrung«). Leskowitz je sicer 1839 sestavil inventar, a brez zaželenega uspeha. Bleiweis je zdaj vse knjige inventariziral, v referatu 5. VII. 1843 o tem poročal, prosil za rešitev nekaterih vprašanj in sestavil nekaj predlogov: 1) Ali so vse knjige last KD, ali tudi drugih, npr. Hohenwarta?, ker iz inventarja ni razvidno; 2) mnogo del je nekompletnih in recipisi, včasih 20 let stari, ne razjasnijo vsega; včasih so knjige kljub recipisom tu, so pa morda dublete; vsi naj vrnejo izposojene knjige, vnaprej naj ne izposojajo za tako dolgo, reklamirajo naj samo knjige, ki niso tu; 3) po vrnitvi izposojenih knjig predlaga nove bibliotečne številke in nov katalog po materijah; 4) da se prostor dobro izrabi, predlaga, naj se proda: Sv. pismo (Wien 1796, 12 zv.), nekompletne knjige in dublete čeških koledarjev; graška Verhandlungen in Illyrisches Blatt naj kompletirajo; naj razdelijo ali prodajo brošure (imenuje iste naslove kot Leskowitz) in sicer v komisiji po knjigarnarju Lercherju; 5) za Annalen predlaga ohranitev 3 izvodov vsakega letnika, druge naj razdelijo novim članom; člani plačajo včasih nevoljno 40 kr. za Annalen, ker izhajajo pozno in je vsebina že znana; 6) Kleinmayrov koledar je slab in drag, predlaga izboljšanje in morda drugo založbo.

Na seji so vse Bleiweisove predloge sprejeli, ko so najprej ugotovili, da so vse knjige v biblioteki last KD, in poslali predlagane brošure v komisijo knjigarni Georg Lercher, ki potrjuje prejem: 20 izvodov J. Jonke, Čbelarček à 15 kr, 10 izvodov Kratek pouk à 8 kr, 20 izvodov J. Jonke, Bienenzucht à 5 kr, F. Pirc, 2 à 22 1/2 kr. Ta zadeva je pa imela epilog: 19. VII. piše G. Lercher, da je J. Jonke svoje delce dal tiskati na lastne stroške, prepustil prodajo samo Kleinmayru, izvod po 17 kr, 300 izvodov pa prepustil KD zastonj, da jih zastonj razdeli, in 21. X. je vrnil KD 9 izvodov Čbelarček in 13 izvodov Bienenzucht. Akt ima a tergo pripombo: se deponira v biblioteko, in tako so se vrnile brošure, od koder so prišle.

O končnem uspehu akcije za ureditev biblioteke poroča Bleiweis: Biblioteka je zdaj popolnoma urejena in ima nov katalog, urejen po strokah z naslovom: Die Bibliothek der k. k. Landwirtschaftsgesellschaft in Krain. Na reklamacije je prišlo le malo knjig, primerjava

⁴² DAS, B₁.

inventarja in sedanjega stanja kaže precejšnjo zgubo, ki se ne da popraviti. Seznam recipisov je tudi sestavljen. V 1. 1843 bo imela biblioteka sledeče časopise: Allgemeine österreichische Zeitschrift für Landwirte, Forstmänner u. Gärtner, Oeconomische Neuigkeiten in Abhandlungen, Wochenschrift der Landwirthschaft für Tirol, Landwirthschaftliche Dorfzeitung, Laibacher Zeitung in Illyrisches Blatt; opusté naj Österreichischer Loyd (škoda!). Bleiweisove predloge so sprejeli in v tem smislu pisali Kleinmayru in Lercherju.⁴³

Določili so tudi nov *izposojevalni red*, objavljen v Annalen 1842, 51. Izposojevalci v Ljubljani dobijo knjige: a) le po lastnoročno podpisanim recipisu; b) vedno le eno knjigo ali en zvezek dela; c) po 4 tednih se mora knjiga nepoškodovana vrniti ali z novim podpisom podaljšanje za 4 tedne potrditi; d) poškodovana ali izgubljena knjiga se mora nadomestiti. Za izposojevalce izven Ljubljane so pogoji nekoliko drugačni: prva in zadnja točka sta nespremenjeni, izposojata pa se lahko istočasno dve knjigi ali tri zvezki istega dela, doba izposojanja traja 6 tednov in stroške pošiljanja nosi izposojevalec.

Kot praktično usmerjen človek je Bleiweis še nadaljeval akcijo, da pridobi prostor z izločanjem nerabljenah knjig. Tako so po njegovem predlogu 1845 sklenili, da odstopijo štiri folijante rodovnikov kranjskih, štajerskih in drugih rodbin »der Ständischen Verordnetenstelle.« Ta se je zahvalila s pripombo, če jih ne bo rabila, jih bo izročila Muzeju.⁴⁴ 1846 pa je KD podarila Historičnemu društvu knjigo Wolfganga Pramer, Arbor monarchica, ki je tako velika, da ni omare zanjo.⁴⁵ (S stališča vrednosti biblioteka so te akcije za pridobitev prostora vsakakor obžalovanja vredne.)

Prva funkcija biblioteka KD je bila brez dvoma nuditi članom KD strokovne knjige. Člani so se pravice *izposojevanja knjig* iz družbine biblioteka tudi precej posluževali, posebno v prvih desetletjih njenega obstoja. To je razvidno npr. iz seznama izposojenih knjig 1828, ki ga spremljajo reklamacije in okrožnica,⁴⁶ in iz seznama izposojenih knjig 1830–1833, ki ima 7 rubrik: datum izposojevanja, ime izposojevalca, naslov knjige, datum recipisa, datum vrnitve in pripombe o stanju knjige.⁴⁷ Če je del članov v redu vrnil knjige (npr. 13. III. 1824 Karl Schmoll v Postojni in H. Strahl v Stični),⁴⁸ je pa imela biblioteka z drugimi težave. 4. VIII. 1837 reklamira KD knjige izposojene od † J. pl. Buzeta (vrnjene potem 16. VIII.); 19. in 20. VII. 1842 pošilja 12 reklamacij; reklamirala je tudi Valvasorja pri Christophu Vetterju v Gradcu, ki pa je 26. VII. odgovoril, da si ga je samo

⁴³ DAS, B₁.

⁴⁴ DAS, B₁.

⁴⁵ DAS, D₄.

⁴⁶ DAS, B₂.

⁴⁷ DAS, B₁.

⁴⁸ DAS, B₂.

hotel izposoditi, bil je pa v drugih rokah;⁴⁹ 1912 prosi KD vdovo P. Radicsa, naj vrne Valvazorja in opozarja na to deželni zbor; 1924 izterja KD 26 knjig izposojenih 1921 žrebčarni na Selu; 1924 vpraša inž. Cirila Pirca, če so Novice 1860, 1864, 1872–1878 v zapuščini † Gustava Pirca; 1925 izterja še knjige izposojene 11 osebam.⁵⁰ Ti primeri osvetljujejo vlogo biblioteke v izpolnjevanju njene prve funkcije.

Biblioteka KD pa je imela še *drugo funkcijo*, postala je, ne name-noma, pač pa dejansko, tudi neke vrste *centralna kmetijska biblioteka* za druge kmetijske biblioteke (podružnic, ljudskih šol, strokovnih šol). Prav v prvih letih svojega obstoja je KD s knjigami pomagala kmetijskemu pouku na ljubljanskem liceju. Tako je profesor J. Vest prosil 1823 za svoje slušatelje za 20 izvodov učbenika M. Reinharta in 8 izvodov L. Trautmana, ter 1825 in 1830 zopet za učbenike. Knjige je KD vsakokrat naročila, a na zadnjo omenjeno prošnjo je odgovorila, da v bodoče tega ne more več glede na svoj majhni fond.⁵¹ Pozneje pa se je nabral v biblioteki KD po lastnih publikacijah in po že ome-njenih darovih kmetijskega ministrstva in deželne vlade bogat *knjižni fond*, iz katerega je lahko naročene knjige prodala in naprošene darovala.

Prej ko preidemo k temu najbolj obširnemu poglavju njene de-lavnosti, moramo pa še omenjati neko *posredovalno vlogo* KD oziroma njene biblioteke, ki jo lahko imenujemo *tretjo funkcijo*.

Kmetijsko ministrstvo na Dunaju je začelo dve akciji: 1) podarilo je male kmetijske biblioteke za podružnice KD in za šole, 2) vabilo je vse KD na naročbo kmetijskih knjig, ki jih je priporočalo ministr-stvo na temelju kataloga sestavljenega na Dunaju. Posredovalni in izvršni organ teh akcij so bile KD avstrijskih kronovin in tako tudi naša KD.

Glede prve akcije je 1870 KD potrdila kmetijskemu ministrstvu prejem 23 malih kmetijskih bibliotek za svoje podružnice in 1 za gozdarsko šolo v Šneperku. V Naznanilih 1871/72, 20-21, 32-33 je sporočila, da je 25 ljudskih šol in gozdarska šola v Šneperku dobilo po 100 knjig. Deželna vlada obvešča 1872 KD, da je 25 ljudskih šol pre-jelo male biblioteke, 1873 pa, da je ministrstvo vzelo na znanje poro-čilo o malih kmetijskih bibliotekah dobljenih 1870 in vrača priloge. 1874 deželna vlada zopet obvešča KD, da hoče kmetijsko ministrstvo razdeliti knjige tistim kmetijskim šolam in kmetijskim družbam, ki dozdaj še niso ničesar dobile; naj same izberejo iz seznama knjig, kar želijo. 1875 je poslala deželna vlada, za letni pregled ministrstva, *vprašalne pole* o stanju in porabi malih kmetijskih bibliotek, ki jih je ministrstvo 1870 podružnicam KD razdelilo. KD je odgovorila, da so take pole že prejšnje leto dobili in odgovor poslali. Formular je imel

⁴⁹ DAS, B₁.

⁵⁰ DAS, K₂.

⁵¹ DAS, B₂.

več rubrik: kdaj je bila biblioteka ustanovljena, kje je, kdo jo sme uporabljati, koliko knjig je bilo uporabljenih, ali obstaja čitalniški red (»Leseordnung«), ali obstaja katalog, kaj se posebno rado bere, in želje. 1880 deželna vlada zopet sporoča KD, da hoče kmetijsko ministrstvo poročilo o malih kmetijskih bibliotekah v l. 1878 ter 1879 in 1881 je KD odgovorila, da je čutiti pomanjkanje slovenskih knjig, 1881 pa, da je uporaba malih kmetijskih bibliotek majhna.⁵²

Drugo akcijo za naročbo knjig so opravljali na podlagi katalogov, ki jih je večkrat izdala dunajska knjigarna Gerold & Co. za knjige, ki jih je priporočalo kmetijsko ministrstvo.⁵³ Ministrstvo je 1870 pozvalo KD, naj izbere knjige za podružnice in ljudske šole po priloženem katalogu. KD je podružnicam poslala dopis in odgovorila ministrstvu po odgovorih podružnic. 1872 je deželna vlada zopet pozvala KD, naj vpraša podružnice glede kataloga Gerolda, KD je odgovorila, da mnogo podružnic ne naroči nič, ker so knjige nemške, pač pa je sama naročila 20 knjig.⁵⁴ In 1892 je KD označila v seznamu kmetijskih knjig kmetijskega ministrstva dela, ki jih je želela.⁵⁵

Sicer dobro mišljeni obe akciji kmetijskega ministrstva zaradi jezikovne plati nista imeli dosti uspeha, pač pa sta povzročili mnogo pisarij. Neodvisno od teh akcij pa je ministrstvo večkrat poslalo več izvodov kakšne knjige za razdelitev.

Mnogo več koristi kakor po oficialnih akcijah je prožila KD širokim krogom ljudstva s svojim knjižnim fondom, posebno lastnimi publikacijami, in s tem se povrnemo k njeni *drugi funkciji*.

Kdor pregleda ustrezno korespondenco KD, dobi vtis, da so slovenski kmetje naravnost planili po prvih strokovnih knjigah v materinskem jeziku, knjige so naročili ne samo kmetijski gospodarji, ampak tudi hlapci. *Naročniki* mnogokrat ne navajajo avtorja, ampak naslov in se tudi ne ozirajo na to, v kateri založbi je knjiga izšla, KD pa je čisto nebirokratsko preskrbela tudi knjige drugih založb in postala tako dejansko — čeprav ne juridično — nekak *center za posredovanje kmetijske literature*, in to ne samo za Kranjsko, ampak tudi za Štajersko, Primorsko in Hrvatsko, čeprav so te pokrajine imele tudi svoje KD. Samo za naročnike izven Kranjske hočemo navesti nekaj primerov.

Julius Dax (Prima agenzia postale Austriaca per Associazione ai Giornali italiani) iz Trsta naroči 1872 8 knjig, vse v več izvodih; kaplan Tone Pajman iz Rajhenburga naroči zase dve knjigi, obenem prosi za knjižni dar za razdelitev med kmete (nakar so poslali kot dar 20 knjig); Economato civico v Trstu (direktor Pavani) naroči 1881 Zalokarjevo

⁵² DAS, B₁, S/10/B₁.

⁵³ Npr.: Catalog der landwirthschaftlichen Bibliotheken für Fortbildungsschulen und Gemeinden. Empfohlen vom K. K. Ackerbau-Ministerium. Wien, 1868. — Verzeichnis der i. J. 1875 vom Ackerbau-Ministerium für den landwirthschaftlichen Fortbildungsunterricht empfohlenen Werke.

⁵⁴ DAS, S/10/B₁.

⁵⁵ DAS, K₂.

Kmetovanje, Jožef Fransa, posestnik v Gračišču (Kubed, Istra) 1882 Bleiweisovo Živinorejo; isto knjigo naroči dež. kmetijska šola v Gorici; Jožefu Stranjšek, zidarskemu mojstru v Kapeli pri Radgoni pošljejo naročeno Tušekovo Merstvo; Janez Lamprecht, Sv. Lovrenc v Puščavi, naroči 1883 knjigi Bleiweisa in Zalokarja, Ivan Pelko, upravitelj v Vukšem (p. Jasko, Hrvatska) tri knjige, Bartol Baraga, Feričence (Slavonija) štiri knjige, Anton Pušnik, Dobrava (občina Grušovje, p. Konjice) Bleiweisovo Živinorejo; Aman Jošt, živinozdravnik, Rače, naroči 1884 dve knjigi, Goriška KD 10 izvodov Bleiweisove Umne živinoreje in dr. M. Godec, zdravnik v Toplicah, brošuro: Klavno živino in meso ogledati.

KD je vedno hitro poslala naročene knjige — z eno edino izjemo — naročilcu dveh knjig po S. D. 1881 kot neznancu ni mogla ustreči.⁵⁶

Naročnikom so se pridružili številni *prosilci za knjige*: ustanove, šole, posamezniki; včasih so prosili tudi za druge stvari.

Na prošnjo prof. J. Kersnika dobi 1840 42 slušateljev kmetijstva zastoj Fr. Pirčev Kranjski vrtinar. — J. Likawetz, bibliotekar LB, prosi za kompletacijo, ker ima LB od revije Annalen samo 1822/23, 1828/1, 1837/1, in za Fr. Pirč, Kranjski vrtinar 1, 2. KD je poslala Annalen 1826/27, 1828/2, 1828/30 in pristavila, da so bili prepričani, da dobi LB knjige od revizijskega urada za knjige (Bücherrevisionamt), ki prejema redno štiri dolžnostne izvode. (Iz tega se da sklepati, da naredba l. 1807, ki je prisodila LB dolžnostne izvode iz Kranjske, le ni bila stoddotno izvršena.) Oeconomische Gesellschaft v St. Petersburgu prosi 1863 KD za kompletacijo njenih publikacij, na kar je KD poslala več letnikov Annalen, Mittheilungen in posamezne knjige. — Drž. pravdnik dr. C. Lehman se obrne 1867 na KD v naslednji zadevi: Višje drž. pravdnništvo v Gradcu zbira slovenske knjige in časopise za kaznilnici Carlau in Lenkowitz, kjer je mnogo slovenskih pripornikov, v prvi moški, v drugi ženske. Drž. pravdnništvo je že po darovih zbralo precej slovenskih knjig, prosi pa zdaj še za dela kmetijske vsebine. KD je poslala več slovenskih pa tudi nekaj nemških knjig.⁵⁷ Poljoprivredno društvo Zadarsko se zahvaljuje 1871 za poslanih 9 knjig.⁵⁸ Na prošnjo dež. zbora podari KD 1874 Sadjarski in vinarski šoli na Slapu 15 knjig v 3 izvodih, 5 knjig v 1 izvodu.⁵⁹ Dvorna biblioteka na Dunaju prosi 1876 za kompletacijo in sicer Mittheilungen 1871/1, 1873/1, 2, 1874/1, kar je bilo rešeno.⁶⁰ 1877 podari Kmetijski in industrijski šoli v Děčinu (Tetschen—Liebwerd) za njeno biblioteko 21 knjig, 1880 pa dež. zboru Kranjske 300 izvodov Koslerjevega dela za razdelitev na Krasu in v Suhi krajini.⁶¹ Dež. kmetijski svet za Češko v Pragi prosi

⁵⁶ DAS, D₄.

⁵⁷ DAS, B₁.

⁵⁸ DAS, B₄.

⁵⁹ Naznanila 1874/1, 22-23.

⁶⁰ DAS, B₁.

⁶¹ DAS, B₄.

1881 za kompletacijo svoje biblioteke za *Annalen, Mittheilungen, Naznanila, Novice*, KD je poslala del zaželenih publikacij, ker vseh ni več imela.⁶² — J. F. Novotny na Dunaju, ki se predstavi kot lastnik in urednik treh strokovnih revij, prosi 1881 za seznam veleposestev na Kranjskem, kar KD 1882 dostavlja.⁶³ — Kmetijsko ministrstvo na Dunaju priporoča prošnjo dunajske Univerzitetne biblioteke za izvod (*Freiexemplar*) avstrijskih kmetijskih in gozdarskih publikacij, KD pošlje ministrstvu seznam publikacij in 31 knjig za Univerzitetno biblioteko — 13 letnikov društvenih publikacij novejši dobe in 17 drugih kmetijskih spisov KD, ter obljublja, da bo poslala izvode tudi za naprej.⁶⁴ (Na dolžne izvode iz cele Avstrije je imela namreč pravico samo Dvorna biblioteka). 1883 podari KD nekaj knjig Bralnemu društvu v Gorjah,⁶⁵ v istem letu pošlje zopet nove publikacije Univerzitetni biblioteki na Dunaju, 1884 na prošnjo vodstva 15 knjig ljudski šoli v Premu (Notranjsko).⁶⁶ Franc Tomašič, župan, Janževo Brdo, prosi 1885 za knjige za občino, ker so revni in oddaljeni od drugih vasi, KD pošlje 26 zvezkov.⁶⁷ — Ljudska šola v Cerknici prosi 1884 za knjige, KD ji pošlje 1885 22 zvezkov,⁶⁸ zopet prosi 1888 in prejme 9 knjig.⁶⁹ — Moravsko-šlezjska KD hoče spremeniti svoja pravila in prosi 1890 za pravila kranjske KD.⁷⁰ — Kaplan Jožef Kranjc, Št. Peter niže Maribora, prosi 1906 v imenu pododbora Slovenske krščansko-socialne zveze za Štajersko v Mariboru za knjige za potovalne biblioteke ob slovensko-nemški meji, KD ugodí. — Podružnica KD v Cerkljah prosi za strokovne knjige za svojo biblioteko, KD pošlje 13 zvezkov. In Srednja kmetijska šola v Mariboru prosi 1923 za strokovne knjige in prejme 10 brošur.⁷¹ Odziv KD na prošnje je bil vedno enak, ali za Dvorno biblioteko na Dunaju ali za Bralno društvo majhne vasi.

Iz let po 1900 ni mnogo takih prošenj. Založniška dejavnost KD med prvo in drugo svetovno vojno, kot že omenjeno, ni bila več tako pomembna, dotok knjig v njeno biblioteko se ne da primerjati z onim prejšnje dobe, KD sama je postala žoga v boju političnih strank. Za zadnja leta pred drugo svetovno vojno veljajo za biblioteko KD *mutatis mutandis* V. Vodnikove besede »v temnice pozabljene gre«. Leta druge svetovne vojne z okupacijo pa pomenijo zanjo isto kakor za vso Slovenijo.

⁶² DAS, B₁.

⁶³ DAS, D₄.

⁶⁴ Naznanila 1882, 16–17; DAS, B₁.

⁶⁵ DAS, D₄.

⁶⁶ DAS, D₄.

⁶⁷ DAS, D₄.

⁶⁸ DAS, D₄.

⁶⁹ DAS, B₂.

⁷⁰ DAS, B₁.

⁷¹ DAS, K₂.

Po koncu druge svetovne vojne je prišla KD in z njo njena biblioteka, ki je takrat štela ok. 6.000 zvezkov, v likvidacijo. Že 1945 je morala iti biblioteka na podstrežje. Na podstrežju je bila izpostavljena raznašanju. Končno so jo 3. V. 1950 po ustreznem dogovoru razdelili: Znanstveni kmetijski zavod za Slovenijo si je izbral, kar je želel, ostane je dobila Slovenska akademija znanosti in umetnosti za svoj Inštitut za zgodovino, Sekcija za občo in narodno zgodovino. Ko pa se je Znanstveni kmetijski zavod za Slovenijo preimenoval v Kmetijski inštitut Slovenije, je izročil svojo biblioteko, ki je poleg nakupov itd. vsebovala izbrani del biblioteka KD, Agronomski (danes Biotehnični) fakulteti.⁷²

Del biblioteka KD, ki ga je izbral Znanstveni kmetijski zavod za Slovenijo, je težko ugotoviti, ker seznama tega izbranega dela ni. Ko je Agronomska fakulteta prevzela biblioteko zavoda, je prevzela tudi dva kataloga: Inventarni zapisnik knjižnice Kmetijske zbornice I, št. 1–5.100; Inventarni zapisnik knjižnice MKG II, št. 5.101–11.000, ki pa je izpisan le do 8.681. Ni pa v teh inventarnih seznamih označeno, kaj je bilo last KD. Tako bi bila edina možnost ugotovitve pregledati v fakultetni biblioteki čez 5.000 signaturnih številčk — ker del biblioteka kmetijskega zavoda je bil izločen — če imajo žig KD, kar bi bilo izredno zamudno delo. Vendar se da po pregledu omenjenih seznamov in po nekaterih naključnih poskusih vsaj to ugotoviti, da je zavod izbral predvsem večino strokovnih revij, inozemskih in domačih, in publikacije KD same. Pri približnem številu 6.000 zvezkov biblioteka KD je moral znašati izbrani del nekaj pod polovico.

Delež, ki ga je prejela SAZU, je znašal 1.641 del v 3.205 zvezkih, nekaj nad polovico biblioteka KD. Sekcija za občo in narodno zgodovino je obdržala 1.190 del v 2.440 zv. tj. le knjige, ki so zgodovinske ali imajo — kar je večina — značaj gradiva za zgodovino in, ker je bila biblioteka že raztrgana, je ponudila Sekcija ostale knjige ustreznim inštitutom SAZU, ki so zbrali 461 del v 765 zvezkih, če pa takih ni bilo, fakultetam Univerze in Muzejem.

Seznami odstopljenih knjig kažejo naslednje stanje: v Centralni biblioteki SAZU ja ostalo 55 del v 165 zv. in sicer najstarejše knjige in take splošnega značaja; Sekcija za umetnostno zgodovino Inštituta za zgodovino SAZU je izbrala 17 del v 18 zv., Geografski inštitut SAZU je izbral 2 deli v 5 zv., Fizikalni inštitut SAZU 2 deli v 2 zv., Geološki inštitut SAZU 8 del v 11 zv., Kemični inštitut SAZU 47 del v 63 zv., Biološki inštitut SAZU 72 del v 187 zv., Astronomski inštitut Univerze 3 dela v 11. zv., Veterinarska fakulteta je izbrala 76 del v 88 zv., Agro-

⁷² Ustne informacije, za katere se lepo zahvaljujem, so mi dali: inž. Bogdan Ferlinc, zadnji predsednik KD, Nada Jesse, tajnica SAZU, Vida Gorjup, upravnica biblioteka Kmetijskega inštituta Slovenije, Ina Pavlica, vodja, in Mara Štrekelj, knjižničarka Biotehniške fakultete. Inž. Rado Šturm, ki bi mogel dati najboljše informacije, žal ni več med živimi.

nomska in gozdarska fakulteta (sedaj Biotehniška) 147 del v 177 zv., *Tehniški muzej Slovenije* je izbral 17 del v 30 zv. in *Slovenski šolski muzej* 13 šolskih knjig.

Če se zdaj povrnemo h glavnemu dediču, *Sekciji za občo in narodno zgodovino*, lahko najprej ugotavljamo, da ima tiste že omenjene knjige stare KD, del periodičnih publikacij, čeprav z vrzeli, in nekaj splošnih časopisov. Ko pa preidemo h knjigam, se vsili vprašanje, *kakšno vrednost za zgodovino*, posebno slovensko gospodarsko, ima biblioteka KD. Kakor že omenjeno, ima večina knjig *značaj gradiva*. Pri našem pomanjkanju sintetičnih del in predel zanjo, pa je tako gradivo dobrodošlo, kakor se je že pokazalo pri pisanju tekstov za *Gospodarsko in družbeno zgodovino Slovencev*, ki jo pripravlja Institut za zgodovino SAZU. Podati hočemo kratek pregled o tem, kaj biblioteka nudi za pomožne vede zgodovine in posamezne njene panoge.

Bibliografska, biografska, genealoška in numizmatična dela so redka, bolj številna so *potopisna* (večinoma gospodarskega značaja) in *geografska* (posebno speleološka). *Topografija in zgodovina* sta razmeroma dobro zastopani (npr. A. Cratey, C. J. Czoernig, Fr. X. Hlubek, J. K. Kinderman, C. Schmutz, J. L. Schönleben, J. W. Valvasor). Za *pravno zgodovino* so dragocene *zbirke zakonov in naredb* (od: M. C. Londorp, *Acta Publica*, 1608/1686, preko zakonodaje za kr. Ilirijo, ljubljanski gubernij, 1819/1849 (izjemoma kompletne), do: *Raccolta delle principali leggi dell'ex-Regno di Jugoslavia*, 1941), pa nekaj zakonikov, leksikonov in priročnikov za zakonodajstvo (npr. J. N. Hempel-Kürsing, repertorij avstrijskih zakonov, 1740/1824, Dež. zakonik in uradni list za Kranjsko kronovino, 1887/1917). *Upravna zgodovina* je zastopana z deli za Kranjsko, Avstrijo in Jugoslavijo (npr. F. Kröhny, o cerkveni upravi, 1784, J. Kropatschek, o avstrijski upravi za kresije, 1789/1818). *Politična zgodovina* je minimalno zastopana, nekoliko več *politična ekonomija in državoznanstvo*. Za *kulturno zgodovino* imamo nekaj podatkov o strokovnem in visokem šolstvu ter o muzejih. *Zdravstvo* je razmeroma malo zastopano, gradivo za *socialno zgodovino* se nanaša, kakor je pričakovati, predvsem na *položaj kmetov in kmetijskih delavcev*, pa tudi drugih delavcev in *izseljencev* (podložništvo, osvoboditev kmetov od fevdalnih bremen, starostno zavarovanje kmetov, predlog pokojnin za kmetijske posle, vabila za evropske izseljence — to je še doba vabljenja!)

Gospodarska zgodovina ima bogato gradivo: nekaj *leksikonov in priročnikov* (najbolj ljubeznivi je gotovo: *Die wahren Mittel Länder und Staaten glücklich zu machen*, 1750/1757), več del za statistiko (med temi *Österreichische Statistik*), *poročila* o gospodarskem položaju posameznih dežel (pa novejšega datuma). Od *posameznih panog gospodarstva* so zastopane: denarstvo, cene, carina, davkarstvo, zavarovalstvo (dela 19/20. stoletja), zadrugarstvo in posojilnice (dela mlajšega datuma) in rudarstvo (maloštevilno gradivo).

Kljub izreku F. Terpinca (1863), da je obrt hčenka kmetijstva, je gradivo za obrt, in sicer večinoma skupaj z industrijo in trgovino, maloštevilno. Za *industrijo in tehniko*, večinoma iz njune začetniške dobe, imamo več del, in sicer za metalurgijo, lesno, živilsko in kemično industrijo, strojništvo in vodogradnjo (npr. J. v. Schemerl, P. Kosler). Številna so poročila o industrijskih razstavah.

Trgovina je v gradivu dobro zastopana, najstarejša publikacija je leksikon: *Allgemeine Schatzkammer der Kaufmannschaft*, 1741/1743, druge publikacije obravnavajo posamezne probleme trgovine. Za *promet* imamo podatke za ceste, vodne poti, železnice in skupne preglede. Podatke za vse panoge prometa vsebujejo tudi koledarji KD, najprej poštne zveze, potem železnice in ladje in sicer ne samo za Kranjsko, temveč tudi za sosednje dežele, vključno Severno Italijo, dokler je bila avstrijska.

Za *kmetijstvo* je samoobsebi razumevno največ gradiva na razpolago. *Priročniki* so številni, zelo različni po starosti (18/19 stol.) in znanstvenem ali poljudnem značaju, ravno tako *enciklopedije* in *leksikoni* (najstarejši je *Nuovo corso completo d'agricoltura*, 31 zvezkov, Padova, 1817/1828) ter inozemske *revije* (ok. 30). Imamo nekaj podatkov za *kataster* v Avstriji in Jugoslaviji ter za *amelioracije*, številna pa so dela za *amelioracijo ljubljanskega barja* (imenovan tudi ljubljanski mah) in s tem v zvezi o *drugih močvirjih*, o *šoti* in njeni uporabi ter o *drenaži*. Ravno tako so zastopane *druge agrarne operacije*, arondacije, komasacije, razdelitve, *pregledi položaja kmetijstva*, *agrarne zakonodaje in agrarne statistike* v različnih deželah. Poleg publikacij za kmetijstvo in gozdarstvo je *gozdarstvo* samo predstavljeno s priročniki, statistiko (npr. J. Wessely), zakonodajo in deli o problemih gozdarstva predvsem o *pogozdovanju Krasa*.

Posameznim panogam kmetijstva so posvečena dela o stelji, gnoju in gnojenju, o semenih in načinih setve, o industrijskih rastlinah (lan, bombaž, krompir, tobak), o koristnih in škodljivih živalih (npr. priročnik, Nürnberg 1709). Redka knjiga je J. Pseinerjevo delo o kozolcu (1846). *Planšarstvo* obravnava več publikacij, ravno tako *sadjarstvo* in *vrtnarstvo* (najstarejši priročnik: J. de la Quintinye, *Instruction pour les jardins fruitiers et potagers*, Paris 1739). *Vinogradništvo* in *vinarstvo* sta dobro zastopani, malo pa *čebelarstvo* (vendar A. Janša, 1792), *ribištvo* in *ribogojstvo* (npr. priročnik za ribištvo v Avstriji 1785). Za *sviloprejke* se je KD zelo trudila, sicer glede na podnebje izven Goriškega z majhnim uspehom, zato so publikacije o tem predmetu številne. (Začetek je pesem o murvah: L. Minischalchi, *La coltivazione dei gelsi*, ki jo je avtorjev sin iz latinskega originala prevedel v italijanščino, Verona 1792; V. Dandolo sledi s priročnikom, Milano 1818). V poglavju *živinoreje* sta *konjereja* in *ovčereja* malo zastopani, boljše pa *govedoreja* in s tem v zvezi *mlekarstvo* (poslednje pa večinoma po delih mlajšega datuma).

Dela o računovodstvu, upravi in organizaciji kmetijskih posestev sestavljajo precejšnjo skupino, mlajšega datuma so dela o *kmetijskih šolah*, ker so te same mlajšega izvora. In končno omenjamo poročila o *kmetijskih kongresih in kmetijskih razstavah*, ki so od polovice 19. stol. dalje številni tako v domovini kakor v inozemstvu.

Biblioteka KD je danes, žal, raztrgana. Ni zaslužila te usode. Ker je biblioteka operozov (1693—), zdaj Semeniška knjižnica, znanstvena biblioteka in ker je biblioteka starejše KD za Kranjsko (1767/1787) postala del LB, je biblioteka mlajše KD za Kranjsko (po 1918: za Slovenijo) (1820–1945) *prva slovenska strokovna biblioteka*, ki se je ohranila 125 let, in kot taka zavzema posebno mesto v zgodovini slovenskih bibliotek, ki je pri nas itak šele malo obdelana. Njen fond je prav pestro sestavljen, po izvoru in po vsebini, rasel je pa organsko. Posredno, posebno po inozemskih priročnikih, je zrcalo menjajočih se mednarodnih tokov v gospodarstvu — fiziokratizma in merkantilizma —, neposredno pa, posebno po delih nastalih na domačih tleh, zrcalo vseh akcij, ki jih je KD pri nas vodila — z uspehom ali neuspehom. Kljub okrnjeni ohranitvi je vendar mogoče dobiti predstavo o značaju biblioteke. Najstarejše knjige njenega fonda imajo še značaj knjig grajskih bibliotek, druge pa, večina njih, so že strokovnega značaja. Po njih so zastopani tuji in domači strokovni pisatelji, ne samo kmetijstva, temveč tudi sorodnih in drugih strok (topografije, etnografije, prava itd.). Važna je vloga pri slovenizaciji domačih publikacij, inozemske publikacije so sicer večinoma nemške, a tudi italijanske in francoske niso redke. Z majhnimi denarnimi sredstvi je KD ustvarila lepo biblioteko, zasluga za to pripada v veliki meri široki zamenjalni mreži in bogatim knjižnim darovom prve razvojne faze KD, 1820–1883. V drugem obdobju, 1883–1918, zanimanje za biblioteko upada, ker KD ni več na ozek krogi omejena znanstvena družba (saj je, ironija usode, kmete kot člane KD pogrešal — nadvojvoda Janez), temveč množična, praktično usmerjena organizacija. Isto pomanjkanje zanimanja za biblioteko velja za tretjo obdobje, 1918–1941, saj KD ni več edina organizacija posvečena kmetijstvu, temveč ena med drugimi.

Strokovni pomen biblioteke KD je že dolgo zastarel. Današnja njena vrednost obstaja v gradivu, ki ga nudi posebno za slovensko gospodarsko zgodovino 19. stol. Kljub vrzelim, nastalim pri likvidaciji, je ta vrednost prav znatna, kar se kaže v intenzivni uporabi biblioteke, odkar je katalogizirana in tako dostopna. Za ilustracijo tega dejstva smo navedli nekaj del redkih po svoji starosti ali pomembnih za naše domače razmere. Ekskurz smo posvetili ekslibrisom, ker je ta panoga pri nas dozdaj malo obdelana. In sestavili smo seznam publikacij KD, najstarejših slovenskih kmetijskih knjig, ki so jih, kakor izpričuje korespondenca KD, s pravo lakoto po znanju in z velikim spoštovanjem pred knjigo množično naročali slovenski kmetje.

LA BIBLIOTHÈQUE DE LA SOCIÉTÉ D'AGRICULTURE POUR LA
CARNIOLE (POUR LA SLOVÉNIE) 1820–1945

La première Société d'agriculture pour la Carniole, fondée à Ljubljana en 1767, cessa en 1787 et sa bibliothèque fut remise à la Bibliothèque lycéale de Ljubljana. La seconde Société d'agriculture pour la Carniole fut fondée après les guerres napoléoniennes en 1814, et en 1820, elle fonda, elle aussi, une bibliothèque pour servir au progrès de l'agriculture. Tout d'abord, elle essaya d'obtenir la restitution de la bibliothèque de la première Société, mais sans succès.

La bibliothèque augmenta donc par les moyens usuels, achats, échanges, dons, mais aussi par les publications que la Société elle-même édita, et parvint au chiffre de 6.000 volumes env. en 1945. Les achats étaient plutôt restreints, parce que les moyens de la Société, pour la plupart subventions du gouvernement de Ljubljana, devaient se répartir entre les nombreuses actions de la Société. Par contre, les échanges étaient très nombreux, parce que la Société était en relations avec toutes les organisations d'agriculture en Autriche et aussi avec d'autres en Allemagne et même aux États-Unis. De même, les dons des membres et amis de la Société étaient extrêmement riches. Les publications propres de la Société n'étaient pas nombreuses mais, comme premiers livres sur l'agriculture en langue maternelle, très recherchées par les paysans slovènes. Ainsi, la bibliothèque devint, non de droit mais de fait, un centre de littérature pour l'agriculture non seulement pour la Carniole, mais aussi pour les pays voisins, la Styrie, le Littoral, la Croatie.

En 1945, la Société d'agriculture pour la Slovénie (nom reçu dès 1918) cessa d'exister et, en 1950, sa bibliothèque fut répartie entre l'Institut scientifique d'agronomie pour la Slovénie d'où elle passa plus tard à la Faculté d'agronomie (aujourd'hui biotechnique), et l'Institut historique de l'Académie slovène des lettres et beaux-arts, Section pour l'histoire générale et nationale. Ainsi, cette *première bibliothèque slovène spéciale* est aujourd'hui, malheureusement, démembrée, mais elle garde sa place dans l'histoire des bibliothèques slovènes et sa valeur pour l'histoire économique de la Slovénie spécialement au 19e siècle.

